

N A J W Y Ź S Z A   I Z B A   K O N T R O L I

D E P A R T A M E N T   S T R A T E G I I   K O N T R O L N E J

INFORMACJA O WYNIKACH KONTROLI UŻYWANIA SYMBOLI PAŃSTWOWYCH PRZEZ ORGANY ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

●   Warszawa kwiecień 2005r.   ●

N A J W Y Ż S Z A   I Z B A   K O N T R O L I

D E P A R T A M E N T   S T R A T E G I I   K O N T R O L N E J

Nr ewid. 76/2005/D/04/505/WSK

INFORMACJA
O WYNIKACH KONTROLI
UŻYWANIA SYMBOLI
PAŃSTWOWYCH
PRZEZ ORGANY
ADMINISTRACJI
PUBLICZNEJ

●   W a r s z a w a   k w i e c i e Ń   2 0 0 5 r.   ●

Misją Najwyższej Izby Kontroli jest dbałość o gospodarność i skuteczność w służbie publicznej dla Rzeczypospolitej Polskiej

Wizją Najwyższej Izby Kontroli jest cieszący się powszechnym autorytetem najwyższy organ kontroli państwowej, którego raporty będą oczekiwanym i poszukiwanym źródłem informacji dla organów władzy i społeczeństwa

---

Dyrektor Departamentu Strategii Kontrolnej

Bogusław Mozga

Akceptuję:

Józef Górny

Dyrektor Generalny

Najwyższej Izby Kontroli

Zatwierdzam:

Mirosław Sekuła

Prezes

Najwyższej Izby Kontroli

dnia: *15 kwietnia 2005r.*

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
00-950 Warszawa
tel.: (22) 444 5000

www.nik.gov.pl

1. Wprowadzenie	9
2. Podsumowanie wyników kontroli	10
2.1. Ogólna ocena kontrolowanej działalności	10
2.2. Synteza wyników kontroli	10
2.3. Uwagi końcowe i wnioski	12
3. Ważniejsze wyniki kontroli	14
3.1. Charakterystyka stanu prawnego oraz uwarunkowań organizacyjnych	14
3.1.1. Podstawowe akty prawne	14
3.1.2. Wymogi dotyczące symboli	15
3.1.2.1. Godło Rzeczypospolitej Polskiej	15
3.1.2.2. Barwy Rzeczypospolitej Polskiej	16
3.1.2.3. Hymn Rzeczypospolitej Polskiej	17
3.1.3. Ochrona symboli państwowych	18
3.2. Istotne ustalenia kontroli	19
3.2.1. Symbole państwowe w administracji publicznej	19
3.2.1.1. Godło RP	19
3.2.1.2. Flaga RP	22
3.2.1.3. Godło i flaga w ambasadach RP	24
3.2.1.4. Hymn RP	25
3.2.1.5. Odpowiedzialność za umieszczanie i utrzymanie godła i flagi RP	26
3.2.2. Oferta rynkowa dotycząca godła i flagi RP	27
3.2.3. Symbole państwowe w świadomości społecznej	28
3.2.4. Propagowanie wiedzy dotyczącej symboli państwowych	30
4. Informacje dodatkowe o przeprowadzonej kontroli	33
4.1. Przygotowanie i przeprowadzenie kontroli	33
4.2. Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli	34

Załącznik nr 1: Wykaz aktów prawnych dotyczących kontrolowanej działalności	35
Załącznik nr 2: Szczegółowe zagadnienia prawne dotyczące kontrolowanej działalności	37
Załącznik Nr 3: Ustawodawstwo innych krajów w zakresie posługiwania się symbolami państwowymi	43
Załącznik nr 4: Wykaz skontrolowanych podmiotów oraz jednostek organizacyjnych NIK, które przeprowadziły kontrole	47
Załącznik nr 5: Lista osób zajmujących kierownicze stanowiska, odpowiedzialnych za kontrolowaną działalność	49
Załącznik nr 6: Zestawienie ważniejszych nieprawidłowości dotyczących używania godła	50
Załącznik nr 7: Zasady dobrej praktyki używania symboli państwowych przez administrację publiczną oraz placówki oświatowe	53
Załącznik nr 8: Zasady dobrej praktyki dla obywateli	59
Załącznik nr 9: Co każdy Polak powinien wiedzieć o swoich symbolach	61
Załącznik nr 10: Wykaz organów, którym przekazano informację o wynikach kontroli	65

Najwyższa Izba Kontroli dziękuje wszystkim, którzy przyczynili się do zrealizowania celów tej kontroli. W szczególności podziękowania te skierowane są do:

- uczestników panelu ekspertów – to ich wiedza i zaangażowanie umożliwiły powstanie pionierskiego opracowania, które powinno przyczynić się do podniesienia kultury obchodzenia się z symbolami państwowymi,

---

- członków Komisji Heraldycznej przy Ministrze Spraw Wewnętrznych i Administracji – za życzliwe potraktowanie podjętego przez NIK tematu kontroli i podzielenie się swoim doświadczeniem na ten temat,

---

- kierowników jednostek kontrolowanych - za wkład w opracowanie zasad dobrej praktyki w używaniu symboli państwowych,

---

- Prezydenta Miasta Stołecznego Warszawy – za zrozumienie znaczenia podjętego tematu kontroli i bardzo dobrą współpracę,

---

- osób, które licznie odpowiedziały na list Prezesa Najwyższej Izby Kontroli dotyczący naszych symboli państwowych i podzieliły się swoimi refleksjami,

---

- młodzieży i nauczycieli Liceum Ogólnokształcącego nr LXXIV w Warszawie im. Kazimierza Pułaskiego oraz dzieci i nauczycieli z Przedszkola Państwowego nr 390 w Warszawie – za umożliwienie poznania wiedzy i poglądów na ten temat najmłodszych mieszkańców naszego kraju.

1.

WPROWADZENIE

Pojęcie patriotyzmu^{1/} kojarzy się zwykle ze wzniosłymi i bohaterskimi czynami oraz ofiarami ponoszonymi dla dobra ojczyzny. Współcześnie, w czasach braku bezpośrednich zagrożeń konfliktami zbrojnymi, patriotyzm należy pojmować szerzej i rozumieć również jako elementarną uczciwość wobec swojego państwa i współobywateli, wyrażającą się zarówno niepodejmowaniem działań na ich szkodę, jak i jednoznacznym przeciwstawieniem się m.in. takim zjawiskom jak korupcja, nadużycia finansowe, niewłaściwe gospodarowanie mieniem publicznym. Kształtowanie i umacnianie patriotyzmu jest więc jednym ze sposobów zapobiegania występowaniu negatywnych zjawisk w życiu publicznym. Istotną rolę w kształtowaniu postaw patriotycznych odgrywają symbole państwowe: Orzeł Biały, biało-czerwone barwy i „Mazurek Dąbrowskiego”.

W Polsce od 50-ciu lat obywatele mieli ograniczone prawo do używania symboli państwowych, a do 1985 r. za ich nieuprawnione użycie groziła kara aresztu do roku i kara grzywny.

Symbole państwowe „zwrócone” zostały narodowi dopiero w kwietniu 2004 r., tj. po wejściu w życie noweli ustawy o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej. Ustanowiony został wtedy również Dzień Flagi Państwowej przypadający 2 maja.

Mając na uwadze doniosłość tych zmian, a także znaczenie symboli państwowych jako wspólnej narodowej wartości, Prezes Najwyższej Izby Kontroli podjął decyzję o przeprowadzeniu kontroli *Używania symboli państwowych przez organy administracji publicznej* (nr D/04/505).

Celem kontroli było dokonanie oceny używania symboli państwowych Rzeczypospolitej Polskiej przez administrację publiczną oraz poznanie stanu wiedzy i świadomości społecznej w tej dziedzinie. Ponadto, kontrola miała umożliwić opracowanie zasad dobrej praktyki używania symboli państwowych przez administrację publiczną oraz obywateli. Zamierzeniem NIK było również przyczynienie się do upowszechnienia wiedzy na temat symboli państwowych, ich znaczenia, a także uwrażliwienie na występujące nieprawidłowości, związane z ich używaniem.

Kontrola objęła okres od stycznia 2003 r. do grudnia 2004 r. Kontrolę koordynował i przeprowadził Departament Strategii Kontrolnej, z udziałem Departamentu Administracji Publicznej, Departamentu Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, Departamentu Obrony Narodowej i Bezpieczeństwa Państwa oraz delegatur NIK w Krakowie i Olsztynie. Czynności kontrolne prowadzone były w okresie od 11 listopada 2004 r. do 6 stycznia 2005 r.

Kontrolą objęto 13 jednostek, w tym 5 ministerstw, 2 urzędy wojewódzkie, 2 urzędy miasta i gminy, 2 urzędy gminy oraz Komendę Główną Policji i Graniczną Placówkę Kontrolną Straży Granicznej w Terespolu. Wykaz skontrolowanych jednostek zawiera załącznik nr 4 do informacji. Ponadto, na zlecenie NIK, Biuro Kontroli Wewnętrznej i Audytu Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy przeprowadziło kontrolę w 18 jednostkach dzielnicowych w Warszawie.

^{1/} Patriotyzm - miłość do ojczyzny, własnego narodu połączona z gotowością ponoszenia dla nich ofiar. Uniwersalny słownik języka polskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.

2.

PODSUMOWANIE WYNIKÓW KONTROLI

2.1. Ogólna ocena kontrolowanej działalności

Symbole państwowe to kod narodu – jego historii, tożsamości i aspiracji. Godło, flaga i hymn, jako dobro wspólne wszystkich Polaków, powinny być obiektem troski i należytego szacunku. Dla bytu narodu i jego świadomości symbole mają fundamentalne znaczenie. Ich rola była szczególnie widoczna w czasach braku własnej państwowości. Z tego też względu powinnością wszystkich organów państwa, sprawujących władzę służebną w stosunku do obywateli, jest szczególna dbałość o symbole przynależne narodowi.

Najwyższa Izba Kontroli negatywnie ocenia sposób używania symboli państwowych przez organy administracji publicznej.

Taką generalną ocenę, sformułowaną na podstawie kontroli przeprowadzonej w niewielkiej liczbie podmiotów, uzasadnia nie tylko skala stwierdzonych nieprawidłowości, ale nade wszystko charakter i kontekst ich występowania. Istotne nieprawidłowości wystąpiły bowiem w jednostkach administracji rządowej, które z racji nałożonych na nie zadań powinny wykazywać szczególną dbałość o poprawne używanie symboli państwowych i stanowić wzór dla pozostałych urzędów administracji publicznej. Zarówno ustalenia kontroli, jak i wyniki ankiety oraz treść listów nadesłanych do Izby w związku z prowadzoną kontrolą, wskazują na przypadki zaniechania działań związanych z poprawnym używaniem symboli państwowych przez niektóre urzędy w okresie poprzedzającym kontrolę NIK. Spośród 13 jednostek administracji rządowej i samorządowej skontrolowanych przez Najwyższą Izbę Kontroli, negatywną ocenę dotyczącą używania godła sformułowano wobec 8 jednostek, a używania flagi w odniesieniu do 11 z nich.

Odnotowania wymaga jednocześnie właściwa reakcja kierowników jednostek kontrolowanych polegająca na usunięciu większości stwierdzonych nieprawidłowości - jeszcze w trakcie kontroli.

2.2. Synteza wyników kontroli

Ustawa o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej w sposób ogólny reguluje kwestie związane z symbolami państwowymi. Niektóre przepisy tego aktu, kilkakrotnie nowelizowanego w związku ze zmianami ustrojowymi, są niejednoznaczne i niespójne, przez co mogą być niezrozumiałe lub różnie interpretowane, zarówno przez urzędników administracji publicznej, jak i obywateli. Nieokreślenie szczegółowych zasad używania symboli państwowych oraz niewypracowanie reguł postępowania w tym względzie – w obrębie administracji i innych jednostek publicznych spowodowało, że godło i flaga RP eksponowane są w sposób niejednolity. Podkreślić jednak należy, że ustawa, mimo wymienionych mankamentów, w sposób jednoznaczny określa wzór godła i flagi (str. 14-19, zał. 2).

Objęte kontrolą jednostki w sposób zróżnicowany wywiązywały się z ustawowego obowiązku umieszczania godła w pomieszczeniach urzędowych. Godło RP było obecne we wszystkich objętych sprawdzeniem pomieszczeniach urzędowych w 2 spośród 9 jednostek administracji rządowej oraz w 11

spośród 22 jednostek samorządowych. Należy podkreślić, że w skontrolowanych podmiotach w godło każdorazowo wyposażone były gabinety ścisłego kierownictwa. Odmienne przedstawiała się natomiast sytuacja w pomieszczeniach zajmowanych przez pozostałą kadrę kierowniczą oraz w pomieszczeniach przeznaczonych do kontaktu z obywatelami. W wielu wypadkach brakowało w nich godła – w grupie urzędów centralnych objętych kontrolą najczęściej miało to miejsce w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Przyczyn takiego stanu należy upatrywać w szczególności w braku definicji, użytego w ustawie, terminu „pomieszczenie urzędowe” (str. 19-20).

Zdecydowanie mniej korzystnie ocenić należy zgodność z ustawowym wzorem wizerunków godła umieszczonego w pomieszczeniach urzędowych, a także w salach posiedzeń i salach wykładowych. Ocena ta dotyczy zwłaszcza niektórych urzędów administracji rządowej, w których nieprawidłowości dotyczące wizerunku godła występowały dwukrotnie częściej, aniżeli w jednostkach samorządu terytorialnego. Zarówno w MSZ, jak i w MSWiA więcej niż połowa objętych sprawdzeniem egzemplarzy godła była nieprawidłowa, co dotyczy również wyposażenia gabinetów członków ścisłego kierownictwa tych ministerstw. Stwierdzone niezgodności dotyczyły głównie braku tarczy, nieprawidłowej kolorystyki i błędów w samym wizerunku orła. W tym kontekście pozytywnie ocenić należy jednostki „mundurowe” – Ministerstwo Obrony Narodowej, Komendę Główną Policji i Graniczną Placówkę Kontrolną Straży Granicznej w Terespolu, a także Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu oraz Ministerstwo Kultury, w których nie stwierdzono nieprawidłowości w tym zakresie (str. 20-21).

Większość kontrolowanych podmiotów eksponowała na swoich siedzibach owalne tablice z godłem RP. W niektórych urzędach umieszczano jedynie wizerunki orła (bez tarczy), o różnej kolorystyce. Nieprawidłowe wizerunki godła widniały na budynkach 4 ambasad RP – w Bernie, Brukseli, Moskwie i Waszyngtonie, w których zasięmano informację w toku kontroli prowadzonej w MSZ. Stwierdzono również, że pomimo sygnalizowanych nieprawidłowości dotyczących niezgodnego z wzorem ustawowym wizerunku godła na stronach internetowych placówek dyplomatycznych RP w Stanach Zjednoczonych, przez blisko rok MSZ nie podjęło jakichkolwiek działań w tej sprawie (str. 21, 24).

Obowiązujące regulacje prawne nie określają zasad używania wizerunku orła ustalonego dla godła na pismach urzędowych oraz witrynach internetowych urzędów, czego konsekwencją była niejednolita praktyka w tym zakresie (str. 21-22).

Nieprawidłowością występującą w połowie wszystkich jednostek objętych kontrolą było używanie flagi o proporcjach niezgodnych z określonymi w ustawie o godle. W 5 spośród 13 jednostek kontrolowanych przez NIK odnotowano przypadki nieuprawnionego używania flagi z godłem (str. 22-23).

W obowiązującym stanie prawnym nie istnieje obowiązek, aby godła i flagi sprzedawane na rynku posiadały certyfikaty zgodności z wymogami ustawowymi. W trakcie zakupów zachodziła zatem konieczność każdorazowego sprawdzania, czy odpowiadają one wzorom ustawowym. Tymczasem osoby odpowiedzialne za dokonywanie zakupów nie dokonywały takiej weryfikacji, pomimo że – jak wykazały wyniki przeprowadzonej w związku z kontrolą NIK ekspertyzy – objęte sprawdzeniem godła wymogów takich nie spełniały. Również wyniki specjalistycznych badań laboratoryjnych flagi wskazały, że ich barwy nie odpowiadają parametrom ustawowym. Podkreślić należy przy tym, że w wypadku flagi nie istniała realna możliwość zweryfikowania odcienia barw (współrzędnych trójkromatycznych) przez kupującego, gdyż można tego dokonać jedynie w warunkach laboratoryjnych. Ponadto, od wejścia w życie ustawy o godle, nastąpiły znaczące zmiany w technologii produkcji materiałów z których wytwarzane są flagi (str. 27-28).

Jedynie w pojedynczych przypadkach, w skontrolowanych jednostkach wyznaczono osoby odpowiedzialne za umieszczanie godła i flagi. W żadnej z nich służby kontroli wewnętrznej nie sprawdzały poprawności używania symboli państwowych (str. 26).

Zgodnie z ustawą o godle, Minister Kultury zobowiązany został do zatwierdzania tekstu muzycznego hymnu państwowego w układach na zespoły chórne, instrumentalne i instrumentalno – wokalne. Działania takie nie zostały podjęte, co uzasadniano tym, że do ministerstwa nie wpłynął ani jeden

wniosek w tej sprawie. W ocenie NIK, wprowadzie Minister Kultury nie został upoważniony przepisami ustawy o godle do występowania do podmiotów wykonujących hymn z żądaniem przedstawienia tekstów muzycznych w celu zatwierdzenia, to jednak posiadał zarówno urzędową wiedzę o tym, że żaden podmiot nie uzyskał zatwierdzenia hymnu, jak i wiedzę powszechnie dostępną, że takie publiczne wykonania hymnu mają miejsce. Minister kierujący działem administracji rządowej nie może być zatem jedynie biernym wykonawcą regulacji ustawowych, gdyż spoczywa na nim obowiązek podejmowania działań zmierzających do usunięcia niezgodności stanu faktycznego z obowiązującym porządkiem prawnym (str. 25-26).

Większość obywateli deklaruje, że symbole państwowe mają znaczenie w ich życiu. Jednocześnie ponad połowa osób badanych przez OBOP zadeklarowała, że gdyby otrzymała flagę, zdecydowanie by ją wywiesiła w takich dniach. Nieco ponad połowa ankietowanych była też zdania, że symbole państwowe pojawiają się „tak często jak trzeba”, zaś jedna trzecia uznała, że sytuacja ta występuje zbyt rzadko. Podkreślić należy, że wiele osób spotykało się z nieprawidłowym używaniem flag – była to ponad jedna trzecia badanych przez OBOP oraz ponad połowa autorów listów przesłanych do NIK. Zdecydowanie gorzej przedstawiała się sytuacja, jeśli chodzi o wiedzę społeczeństwa na temat dokonanej w 2004 r. nowelizacji ustawy o godle, umożliwiającej obywatelom swobodne używanie barw RP. Ponad dwie trzecie ankietowanych nie wiedziało też o ustanowieniu Dnia Flagi, a tylko kilka procent znało datę tego święta (str. 28-32).

2.3. Uwagi końcowe i wnioski

Wyniki kontroli wskazują na potrzebę zasadniczej zmiany w podejściu do symboli państwowych przez organy administracji publicznej. Niezbędne jest zwłaszcza doprecyzowanie zasad ich używania, zarówno przez organy administracji i inne podmioty życia publicznego, jak i obywateli. Konieczne jest przy tym jednoznaczne uregulowanie kwestii wizerunku godła tak, aby wyeliminować zjawisko jego upowszechniania w wersjach niezgodnych z wzorem ustawowym, modyfikowanych według subiektywnych kryteriów estetycznych, w zależności od wystroju wnętrza, otoczenia lub innych okoliczności. Należy również podkreślić brak znajomości obowiązujących przepisów w tym zakresie przez organy administracji publicznej.

Zdaniem Najwyższej Izby Kontroli, istnieje potrzeba uchwalenia nowej ustawy, kompleksowo regulującej zasady używania symboli państwowych Rzeczypospolitej Polskiej. Wprowadzie doniosłym wydarzeniem było „zwrócenie” narodowi prawa do używania symboli państwowych w 2004 r., na mocy znowelizowanych przepisami ustawy o godle, barwach i hymnie RP, to jednak w dalszym ciągu przepisy ustawy są niejednoznaczne, niespójne i nie rozwiązują wielu ważnych problemów.

Organem administracji rządowej odpowiedzialnym za podjęcie takiej inicjatywy, w ramach zakresu swojego działania, powinien być Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. NIK proponuje jednocześnie, aby w pracach nad projektem ustawy wykorzystać opracowane w efekcie przeprowadzonej kontroli „dobre praktyki”. W akcie tym należałoby w szczególności:

- wprowadzić jednoznaczne definicje podstawowych pojęć, m.in. takich jak flaga RP, flaga z godłem oraz ustalić zasady ich używania, w tym umieszczania flagi RP w relacji do flagi innego kraju lub organizacji międzynarodowej,
- określić zasady umieszczania godła RP na budynkach stanowiących siedzibę urzędów, a także rodzaje pomieszczeń urzędowych, w których umieszczenie godła RP jest obowiązkowe,
- ustalić zasady używania wizerunku orła ustalonego dla godła, w tym na pismach urzędowych oraz w korespondencji przesyłanej drogą elektroniczną,
- określić wymogi, jakie powinny spełniać witryny internetowe jednostek administracji publicznej, w zakresie prezentacji godła lub wizerunku orła,

- opracować wymogi kolorymetryczne dotyczące barwy tkanin używanych do wytwarzania flagi, uwzględniające zmiany w technologii produkcji materiałów włókienniczych,
- wprowadzić wymóg, aby organy administracji publicznej oraz inne podmioty zobowiązane do używania symboli państwowych dokonywały zakupów godła i flagi opatrzonych certyfikatem zgodności z ustawowym wzorem.

Zdaniem NIK, należałoby również przypisać odpowiedzialność organom administracji publicznej, w tym Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji, za nadzór nad przestrzeganiem ustawy o godle.

Ponadto, zdaniem NIK, istnieje potrzeba upowszechnienia przez MSWiA dobrych praktyk używania symboli państwowych przez jednostki administracji rządowej, samorządowej i inne podmioty publiczne oraz obywateli, a także wypracowania przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu nowego modelu edukacji, mającej na celu kształtowanie trwałych i świadomych nawyków postępowania z symbolami państwowymi, zarówno w trakcie świąt i innych uroczystości, jak i na co dzień.

3.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

3.1. Charakterystyka stanu prawnego oraz uwarunkowań organizacyjnych

3.1.1. Podstawowe akty prawne

Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej Polskiej zostały określone w art. 28 Konstytucji RP oraz w ustawie z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej ^{2/} (zwanej dalej ustawą o godle). Używanie symboli państwowych uregulowane jest również w przepisach szczególnych.

Ustawa o godle była kilkakrotnie nowelizowana. W pierwotnym brzmieniu ustawy o godle z 1980 r. utrzymany został w mocy art. 13 dekretu z 7 grudnia 1955 r. o godle i barwach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz o pieczęciach państwowych ^{3/}, ograniczający prawo obywateli do używania symboli państwowych oraz określający kary za nieuprawnione używanie symboli państwowych. Do 1 lipca 1985 r. za nieuprawnione użycie godła, wizerunku orła ustalonego dla godła lub flagi państwowej z godłem, groziła kara aresztu do roku i kara grzywny do 10.000 zł albo jedna z tych kar. Możliwość powszechnego używania symboli państwowych wprowadzona została dopiero na mocy ostatniej nowelizacji ustawy o godle z dnia 20 lutego 2004 r. Wprowadzono wówczas przepis, że każdy ma prawo używać barw Rzeczypospolitej Polskiej, w szczególności w celu podkreślenia znaczenia uroczystości i wydarzeń, z uwzględnieniem ustawowego nakazu, dotyczącego otaczania tych symboli czcią i szacunkiem ^{4/}. Warto zaznaczyć, że w tytule ustawy o godle, aż do 1 kwietnia 1999 r., posługiwano się nieaktualną nazwą – Polska Rzeczypospolita Ludowa ^{5/}.

Wielokrotne zmiany ustawy oraz zawarte w niej liczne odesłania do przepisów wykonawczych spowodowały szereg problemów interpretacyjnych. Brak większości aktów wykonawczych wskazanych w ustawie (niezrealizowano 3 spośród 5 obligatoryjnych upoważnień ustawowych), posługiwanie się przez ustawodawcę terminem święto państwowe, brak definicji pomieszczenia urzędowego, zamienne używanie pojęcia barwy RP i flaga RP, jak również częściowe i niejednoznaczne uchylenie przepisów dekretu z dnia 7 grudnia 1955 r. ^{6/}, to tylko niektóre problemy, z którymi spotykają się adresaci ustawy.

W związku z tym, że ustawodawca w ustawie o godle nie określił zasad posługiwania się symbolami państwowymi, NIK z pomocą specjalistów z dziedziny heraldyki (nauki badającej początki, rozwój, znaczenie prawne oraz zasady kształtowania plastycznego herbów) oraz weksylologii (nauki zajmującej się badaniem dziejów flag, bander, sztandarów, chorągwi, proporców oraz objaśnianiem barw i znaków) opracowała wzorce dobrej praktyki używania symboli państwowych przez administrację publiczną.

^{2/} Dz. U. z 1980 r. Nr 7 poz. 18 ze zm.

^{3/} Dz. U. Nr 47 poz. 314 ze zm.

^{4/} Art. 5 ust. 2 ustawy o godle.

^{5/} Tytuł ustawy został zmieniony przez art. 43 pkt 1 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz.U. Nr 141 poz. 943), która weszła w życie z dniem 1 kwietnia 1999 r.

^{6/} patrz przypis 3.

Z inicjatywy Prezydenta RP, w kwietniu 2004 r., utworzono zespół do spraw unormowania przepisów dotyczących symboli państwowych, z udziałem czołowych specjalistów w dziedzinie weksylologii. Zadaniem zespołu jest opracowanie projektu nowej ustawy o symbolach państwowych, która w sposób szczegółowy, systematyczny i całościowy ureguluje stan prawny w tej dziedzinie. Prace zespołu trwają.

3.1.2. Wymogi dotyczące symboli

3.1.2.1. Godło Rzeczypospolitej Polskiej

Godłem ^{7/} RP jest wizerunek orła białego ze złotą koroną na głowie zwróconej w prawo, z rozwiniętymi skrzydłami, z dziobem i szponami złotymi, umieszczony w czerwonym polu tarczy ^{8/}.

W ustawie o godle uregulowano używanie wizerunku orła ustalonego dla godła, umieszczanie godła wewnątrz pomieszczeń oraz na budynkach stanowiących siedziby urzędowe jednostek. Obowiązek używania wizerunku orła ustalonego dla godła przypisano bardzo szerokiej grupie podmiotów, obejmującej jednostki państwowe, samorządowe, jak i niektóre instytucje niepubliczne, np. niepaństwowe szkoły wyższe. W ustawie o godle ^{10/} określono katalog podmiotów, które mają obowiązek umieszczania godła wewnątrz swoich siedzib, w pomieszczeniach urzędowych i salach posiedzeń, salach wykładowych i lekcyjnych. Należą do nich organy państwowe, organy samorządowe, kluby, koła i zespoły parlamentarne oraz biura parlamentarzystów, jednostki sił zbrojnych, szkoły i placówki oświatowo – wychowawcze, polskie placówki za granicą. O ile nie budzi wątpliwości, jakie pomieszczenie należy uznać za salę posiedzeń, salę wykładową czy lekcyjną o tyle istotny problem pojawia się przy próbach wskazania jednoznacznej interpretacji pojęcia „pomieszczenie urzędowe”. Brak ustawowej definicji prowadzi do dużej dowolności w zakresie umieszczania godła w pomieszczeniach urzędów. Dla potrzeb kontroli NIK przyjęto, że za pomieszczenia urzędowe uznaje się pomieszczenia zajmowane przez kadrę kierowniczą jednostki oraz pomieszczenia przeznaczone do kontaktu z obywatelami, np. biura podawcze, biura skarg i wniosków, biuro rzecznika prasowego.

Jedyną grupą podmiotów zobowiązaną, i wymienioną w ustawie o godle, do umieszczania godła na obiektach stanowiących jej siedziby urzędowe są przedstawicielstwa dyplomatyczne, urzędy konsularne oraz inne oficjalne przedstawicielstwa i misje za granicą ^{11/}. Wymóg umieszczania na obiektach stanowiących siedziby urzędowe jednostek uprawnionych do używania wizerunku

Jak patrzeć na herb Polski - Orła Białego?

Herb Polski składa się z dwóch elementów: wizerunku orła oraz tarczy. Znaczenie ma tu nie tylko prawidłowy kształt godła i tarczy, ale również ich kolorystyka (raz przyjętych barw herbowych już się nie zmienia, ponieważ byłoby to równoznaczne ze zmianą herbu!). Orzeł powinien mieć kolor biały lub srebrny, a korona, dziób i szpony powinny być żółte lub złote (w heraldyce kolor biały i srebro oraz żółty i złoto są równoważne). Wzór wizerunku orła został opracowany w 1927 r. przez architekta Zygmunta Kamińskiego jako płaskorzeźba, dlatego detale jego figury są uwidocznione poprzez cieniowanie szarością, a nie w formie linearnej, poprzez zaznaczenie np. czarną kreską. Orzeł ma głowę zwróconą w prawo oraz biały język i białe przepaski na skrzydłach, zwieńczone pięciolistnymi rozetkami – trzy listki większe, pomiędzy nimi dwa mniejsze (a nie gwiazdami pięciopromiennymi, jak we wzorze z 1980 r.). Korona orła jest otwarta, z trzema kwiatonami lilii oraz kamieniami u ich nasady. Tarcza powinna mieć kolor czerwony, taki jak w barwach RP, bez żadnego obramowania. Tarcza powinna mieć kształt prostokątnej, z bokami rozchylonymi ku górze, dolnymi rogami zaokrąglonymi i dolną krawędzią wydłużoną pośrodku ku dołowi (tzw. typ tarczy francuskiej). Sylwetka orła powinna odpowiednio wypełniać pole tarczy, nie pozostawiając niepotrzebnie dużo wolnego miejsca po bokach oraz u dołu i na górze tarczy. ^{9/}

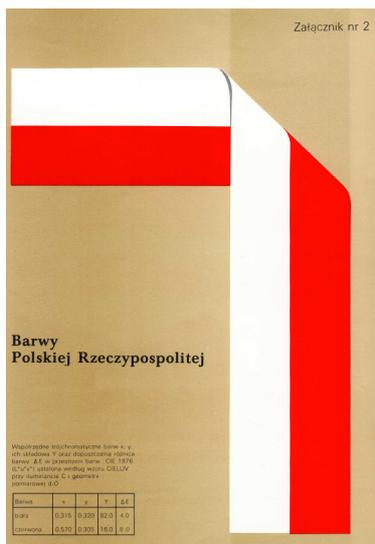
^{7/} Problemy ze stosowaniem przepisów ustawy dotyczącymi godła zaczynają się już od samego pojęcia godło. Zgodnie z zasadami heraldyki (nauki o herbach), orzeł biały umieszczony w czerwonym polu tarczy, określony w ustawie pod pojęciem *godło*, prawidłowo powinien być nazywany *herbem* - godło to sam wizerunek orła, zaś orzeł umieszczony w polu tarczy to herb. Zmiana terminologii nastąpiła podczas prac nad konstytucją PRL z 22 lipca 1952 r., w celu uniknięcia skojarzeń ze szlachecką przeszłością i, niestety, przetrwała do chwili obecnej.

^{8/} Wizerunek godła został określony w art. 2 ustawy o godle, a jego wzór przedstawiony w załączniku nr 1 do ustawy.

^{10/} Art. 3 ust. 1 ustawy o godle.

^{11/} Art. 3 ust. 3 ustawy o godle.

^{9/} Na podstawie opracowania Tadeusza Jeziorowskiego, Szkolna Encyklopedia Britannica, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań oraz książki „Insignia, symbole i herby Polskie” Alfreda Znamierowskiego, Świat Książki, Warszawa 2003

Wzory flagi i barw zamieszczone w załącznikach do ustawy o godle

Flaga państwowa

Z listów do Prezesa NIK

Symbole państwowe (...) są „materialnym” symbolem wiary w ideę wyższą, jaką jest Polska. Są dla mnie (i myślę, że dla milionów innych Polaków) „pomostem” między mną, a istotą patriotyzmu. Maciek H.

orla owalnych tablic z godłem na szarym tle i z białym czerwonym obramowaniem oraz tablic z nazwą jednostki, wynika z dekretu z dnia 7 grudnia 1955 r. o godle i barwach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz o pieczęciach państwowych^{12/}. Jednak w 1980 r., wraz z wejściem w życie ustawy o godle, dekret stracił moc obowiązującą w części dotyczącej godła i barw. Taki nieostry sposób uchylecia przepisów spowodował, że obecną sytuację prawną można interpretować w ten sposób, iż z całego dekretu zachowały moc obowiązującą przepisy dotyczące pieczęci urzędowych, co oznaczałoby, że jednostki państwowe nie mają obowiązku umieszczenia na swojej siedzibie tablicy z godłem.

3.1.2.2. Barwy Rzeczypospolitej Polskiej

Zgodnie z Konstytucją barwami Rzeczypospolitej Polskiej, podlegającymi ochronie, są kolory biały i czerwony. W ustawie o godle powtórzono pojęcie barwy i uszczegółowiono ich opis. W myśl postanowień ustawy barwami RP są kolory biały i czerwony ułożone w dwóch poziomych, równoległych pasach tej samej szerokości, z których górny jest koloru białego, a dolny czerwonego. Barwy w układzie pionowym umieszcza się w ten sposób, że kolor biały powinien się znajdować po lewej stronie płaszczyzny oglądanej z przodu^{13/}. Odcień barwy białej i czerwonej określono w ustawie przy pomocy współrzędnych trójkolorowych oraz dopuszczalnej różnicy barwy białej i czerwonej. Ocena spełnienia tego wymogu jest możliwa wyłącznie w warunkach laboratoryjnych.

Barwy Rzeczypospolitej Polskiej stanowią składniki flagi państwowej Rzeczypospolitej Polskiej^{14/}. Pojęcie flagi RP nie pojawia się w Konstytucji. W ustawie o godle flaga RP również nie jest wymieniana jako jeden z symboli państwowych. Wydaje się jednak, że należałoby w ustawie o godle silniej zaakcentować znaczenie flagi RP, nie tylko jako formy nadanej barwom RP, ale jako jednego z najważniejszych symboli państwa polskiego, otoczonego szczególną ochroną.

Flagą państwową RP jest prostokątny płatek tkaniny o barwach RP, umieszczony na maszcie. W ustawie określono dwa wzory flagi państwowej^{15/}. Pierwszy, określony jak wyżej, i drugi, z umieszczonym pośrodku białego pasa godłem RP^{16/}. W załączniku ustalono stosunek szerokości flagi do jej długości - 5 : 8. W ustawie w brzmieniu z 1980 r. określony był również stosunek wysokości godła na flagi państwowej z godłem do długości flagi (2:5), jednak przy nowelizacji ustawy w lutym 1990 r., gdy przywrócono orłowi koronę^{17/}, została ona pominięta.

Obowiązek podnoszenia flagi państwowej (bez godła), został nałożony na organy władzy państwowej oraz na polskie statki żeglugi śródlądowej. Organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego mają obowiązek podnoszenia flagi państwowej wyłącznie w czasie ich sesji^{18/}. Z okazji uroczystości oraz rocznic

^{12/} Dz.U. Nr 47 poz. 314 ze zm.

^{13/} Art. 4 ustawy o godle.

^{14/} Art. 5 ust 1 ustawy o godle.

^{15/} Art. 6 ustawy o godle.

^{16/} Załącznik nr 3 do ustawy o godle.

^{17/} Ustawa z dnia 9 lutego 1990 r. o zmianie przepisów o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. nr 10, poz. 60)

^{18/} Organami stanowiącymi jednostek samorządu terytorialnego są: rada powiatu, rada gminy, sejmik województwa.

i świąt państwowych flagę RP podnoszą organy administracji rządowej i inne organy państwowe oraz państwowe jednostki organizacyjne, a także organy jednostek samorządu terytorialnego i samorządowe jednostki organizacyjne. Ponadto ustawodawca dopuścił również możliwość umieszczania flagi państwowej bez godła w innych miejscach niż wymienione w ustawie ^{19/}.

Obowiązujące przepisy nie określają rodzaju i charakteru uroczystości oraz rocznic i świąt państwowych, z okazji których flaga jest podnoszona. Dodatkowym źródłem nieporozumień może być określenie „święta państwowe”. Zgodnie z terminologią stosowaną w innych aktach prawnych jedynym świętem państwowym w Polsce jest 1 maja (Święto Pracy), natomiast 3 maja i 11 listopada to święta narodowe (Święto Narodowe Trzeciego Maja i Narodowe Święto Niepodległości). ^{20/} Warto również zaznaczyć, że w art. 5 ust 2 ustawy o godle jest mowa o świętach, a nie o świętach państwowych. Interpretując dosłownie ustawę należałoby przypuszczać, że wszyscy są uprawnieni do wywieszania flagi RP z okazji świąt, a organy wymienione w art.7 ust. 1 pkt 6 są zobowiązane do jej wywieszania jedynie w dniach świąt państwowych, czyli tylko w dniu 1 maja.

Kolejnym problemem jest posługiwanie się flagą państwową z godłem przez podmioty do tego nieuprawnione. Zgodnie z ustawą są dwa wzory flagi państwowej ^{21/}. W myśl art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawy o godle, flagę państwową Rzeczypospolitej Polskiej (czyli określoną w art. 6. ust 1), podnoszą organy administracji rządowej i inne organy państwowe. W art. 8 natomiast, zostały wymienione podmioty uprawnione i zobowiązane do podnoszenia flagi państwowej z godłem (czyli określonej w art. 6 ust. 2). Należy przyjąć, że intencją ustawodawcy było ścisłe rozgraniczenie podmiotów uprawnionych do używania flagi z godłem i bez godła. W przeciwnym przypadku art. 8 i 9 byłyby zbędne.

W wyniku ostatniej nowelizacji ustawy o godle ustanowiono dzień 2 maja Dniem Flagi Rzeczypospolitej Polskiej ^{22/}. W uzasadnieniu do poselskiego projektu nowelizacji ustawy o godle ^{23/} jako cele ustanowienia obchodów Dnia Flagi wskazano konieczność przypomnienia społeczeństwu historii i tradycji symboli państwowych. Zabrakło jednak, zarówno w projekcie jak i w ustawie, wskazówek, jak obchodzić Dzień Flagi. Po raz pierwszy Dzień Flagi był obchodzony w 2004 r.

Wyniki analizy porównawczej prawodawstwa wybranych krajów wskazują, że przepisy dotyczące flagi państwowej są bardziej szczegółowe (patrz zał. nr 3).

3.1.2.3. Hymn Rzeczypospolitej Polskiej

Hymnem państwowym RP jest „Mazurek Dąbrowskiego” ^{24/}. Ustawa o godle zawiera tekst literacki hymnu oraz tekst muzyczny w układach na jeden głos, na fortepian, oraz głos i fortepian ^{25/}. Hymn wykonuje się lub odtwarza w szczególności

^{19/} Art. 7 ust. 3 ustawy o godle.

^{20/} Ustawa z dnia 26 kwietnia 1950 r. o ustanowieniu 1 maja świętem państwowym (Dz.U. Nr 19, poz. 157), ustawa z dnia 15 lutego 1989 r. o ustanowieniu Narodowego Święta Niepodległości (Dz.U. Nr 6, poz. 34) oraz ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 o przywróceniu Święta Narodowego Trzeciego Maja. (Dz.U. Nr 28, poz. 160).

^{21/} Art. 6 ustawy o godle.

^{22/} Art. 6a ustawy o godle.

^{23/} Druk sejmowy nr 2149.

^{24/} Art. 12 ust. 1 ustawy o godle.

^{25/} Załączniki nr 4 i 5 do ustawy o godle.

Flaga państwowa z godłem Rzeczypospolitej Polskiej

Warszawa – 11 listopada 2004 r., sprzedaż flag z godłem

Z listów do Prezesa NIK

... stosowanie (symboli państwowych) w urzędach i instytucjach państwowych przypomina o randze, o dostojności instytucji oraz dodaje powagi i poczucia tego, iż jest się obywatelem konkretnego państwa działającego właśnie przez te instytucje i urzędy. Robert P.

To, jak podchodzimy do symboli państwowych świadczy, jakim jesteśmy narodem. To nie wstąpienie do Unii Europejskiej zagroża naszej tożsamości, to złe podejście do symboli państwowych w najszerszym znaczeniu burzy tą tożsamość i Naszą godność. Dariusz Z.

Małopolski Urząd Wojewódzki,
Wydział Polityki Społecznej

Małopolski Urząd Wojewódzki,
gabinet dyrektora generalnego

MSWiA, gabinet dyrektora

MSWiA, gabinety dyrektorów

Z listów do Prezesa NIK

Jak przebywa się w różnych budynkach administracji państwowej to mam wrażenie, że mamy wiele symboli narodowych typu godło państwowe. Krzysztof S.

Czy obowiązuje nadal ustawa o godle mówiąca, że w polu czerwonym orzeł biały ma złotą koronę i szpony? Koronę widzi się wszędzie, ale ze szponami bywa różnie (...) A czy w urzędach państwowych mogą być godła stylizowane; np. Orzeł na brązowej desce? Roman M..

podczas uroczystości oraz świąt i rocznic państwowych^{26/}. W ustawie o godle zobowiązano Ministra Kultury i Sztuki do zatwierdzania tekstu muzycznego hymnu państwowego w układach na: zespoły chóralne, instrumentalne i instrumentalno - wokalne^{27/}. Publiczne wykonywanie lub odtwarzanie hymnu jest dozwolone tylko w układach określonych w ustawie lub zatwierdzonych przez ministra^{28/}. Jednocześnie powszechnie znane są przypadki różnorodnych wykonań hymnu państwowego odbiegających od określonych w ustawie wzorców, jak również nie zatwierdzone przez ministra kultury i sztuki, które nie spowodowały żadnej reakcji ministerstwa^{29/}. Brak ustawowych narzędzi umożliwiających ministerstwu egzekwowanie zgodnego z ustawą lub zatwierdzonego przez ministra wykonania hymnu, nie usprawiedliwiają jednak bezczynności ministerstwa w tym zakresie.

3.1.3. Ochrona symboli państwowych

Ochronę prawną symboli gwarantują Konstytucja RP^{30/} oraz ustawa o godle^{31/}. Publiczne znieważanie, niszczenie, uszkodzenie lub usuwanie godła, sztandaru, chorągwi, bandery, flagi lub innego znaku państwowego zagrożone są w Kodeksie Karnym grzywną, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku^{32/}. Naruszanie przepisów o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej zagrożone jest w Kodeksie wykroczeń karami aresztu lub grzywny.^{33/} Ponadto, w ustawie o godle zawarto ogólny przepis, że otaczanie symboli RP czcią i szacunkiem jest prawem i obowiązkiem każdego obywatela, wszystkich organów państwowych, instytucji i organizacji^{34/}.

Symbole państwowe nie mogą być zamieszczane na przedmiotach przeznaczonych do obrotu handlowego, ale dozwolone jest ich umieszczenie na przedmiotach przeznaczonych do obrotu handlowego w formie stylizowanej lub artystycznie przetworzonej^{35/}. W przepisie tym ustawodawca pominął jednak bardzo ważny element, a mianowicie zachowanie należytego szacunku i czci. Choć wydaje się to oczywiste, wiele form artystycznego wyrazu z użyciem symboli państwowych narusza szacunek, cześć a nierzadko również dobry smak.

Choć według oficjalnych statystyk liczba stwierdzonych przestępstw przeciw symbolom państwowym jest niewielka (45 w 2003 r. i 96 w 2004, co stanowiło poniżej jednej tysięcznej procenta wszystkich stwierdzonych przestępstw), to

^{26/} Art. 13 ust. 2 ustawy o godle.

^{27/} Art. 12 ust. 4 ustawy o godle.

^{28/} Art. 13 ust. 1 ustawy o godle

^{29/} Wypowiedź sekretarza stanu w Ministerstwie Kultury, wyemitowana w dniu 6 czerwca 2002 r. w programie I Polskiego Radia w Sygnałach Dnia: *Styszałam wielokrotnie hymn polski, podczas oficjalnych wizyt, wykonywany w różnorodny sposób, nawet w taki, że nie rozpoznałam, że jest to nasz hymn i wcale to nie miało wpływu na efekty wizyty (...). Jest to ważny utwór, powinien być dobrze wykonywany, ale nie przesadzajmy.* www.mk.gov.pl/website/index.jsp?artid=374

^{30/} Art. 28 ust. 4.

^{31/} Art. 1 ust. 3.

^{32/} Rozdział XVII Przepięstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej, art. 137 § 1.

^{33/} Rozdział VIII Wykroczenia przeciwko porządkowi i spokojowi publicznemu art. 49 § 1 i § 2.

^{34/} Art. 1 ust. 2 ustawy o godle.

^{35/} Art. 16 ustawy o godle.

jednak ponad jedna trzecia osób (34%) biorących udział w badaniu opinii publicznej ^{36/} oraz ponad połowa osób, które napisały do NIK w związku z przeprowadzaną kontrolą ^{37/}, spotkała się z niewłaściwym używaniem symboli lub nieotraktowaniem ich z należną czcią i szacunkiem.

3.2. Istotne ustalenia kontroli

3.2.1. Symbole państwowe w administracji publicznej

Godło i flaga Rzeczypospolitej Polskiej, jako symbole państwowe, odgrywają szczególną rolę w każdym urzędzie, w którym załatwiane są sprawy obywateli. Ich obecność powinna stanowić wyraz poszanowania prawa przez urzędników oraz postawy służby wobec obywateli.

3.2.1.1. Godło RP

W ustawie o godle wskazano rodzaje pomieszczeń, w których w szczególności należy umieszczać godło RP ^{38/}. Należą do nich m.in. pomieszczenia urzędowe, sale posiedzeń, sale wykładowe i lekcyjne należące do organów państwowych i organów samorządowych.

W związku z brakiem ustawowego zdefiniowania terminu „pomieszczenie urzędowe”, praktyka umieszczania godła w urzędach była niejednolita. W czterech jednostkach przyjęto założenie, że godło jest umieszczane we wszystkich pomieszczeniach zajmowanych przez pracowników urzędu oraz w salach wykładowych (MON, Graniczna Placówka Kontrolna Służby Granicznej w Terespolu, UG w Zielonkach, UMiG w Wieliczce). W Ministerstwie Kultury godło umieszczono wyłącznie w gabinetach kierownictwa resortu, w sali posiedzeń kierownictwa oraz w gabinetach dyrektorów departamentów. W MSWiA sprawę umieszczenia godła w pomieszczeniach urzędowych określono w przepisach wewnętrznych ustalając, że w godło należy wyposażyć pokój dyrektora, zastępcy dyrektora, doradcy ministra i naczelnika ^{39/}. W wyniku kontroli NIK stwierdzono jednak, że regulacje te nie były w pełni przestrzegane ^{40/}.

Godło RP umieszczone było we wszystkich pomieszczeniach zajmowanych przez członków „ściśłego” kierownictwa oraz prawie wszystkich salach posiedzeń kontrolowanych urzędów ^{41/}. Jednocześnie prawie 1/4 pomieszczeń zajmowanych

MSWiA, duża sala konferencyjna

MSWiA, gabinet ministra, sekretarza stanu, podsekretarza stanu, dyrektorów departamentów

MSZ, gabinety członków kierownictwa, dyrektorów, wicedyrektorów

Z listów do Prezesa NIK

W jednym z lubelskich urzędów pocztowych Godło Państwa było do połowy zakryte jakimś pudełkami stojącymi na szafie. Gdy zwróciłem uwagę, że godło powinno być należycie eksponowane, efekt był taki, że Godło w ogóle usunięto, a pudła w dalszym ciągu jak stały, tak stoją... Romuald K. Lublin

To ja bułem podatki, a oni nawet flagi RP nie wywieszą przy urzędzie. Krzysztof B., Słubice

^{36/} Badanie przeprowadzone zostało na zlecenie NIK przez Ośrodek Badania Opinii Publicznej Sp.z o.o. w grudniu 2004 r. Objęto nim ogólnopolską, losową, reprezentatywną próbę – 1005 mieszkańców Polski w wieku 15 lat i więcej.

^{37/} Do NIK wpłynęło 227 odpowiedzi na list Prezesa NIK skierowany do obywateli, zamieszczony w dniu 23 listopada 2004 r. w Gazecie Wyborczej, zawierający prośbę o podzielenie się refleksjami na temat symboli państwowych.

^{38/} Art. 3 ust. 1.

^{39/} Decyzja Dyrektora Generalnego nr 38 z 4 lipca 2002 r. w sprawie wyposażenia w sprzęt kwaterek pomieszczeń w MSWiA

^{40/} Szczegółowe dane na ten temat zamieszczono w załączniku nr 6 „Zestawienie najważniejszych nieprawidłowości dotyczących używania godła”.

^{41/} Pod pojęciem ściśłego kierownictwa rozumieć należy ministra, sekretarza i podsekretarza stanu, wojewodę i wicewojewodów, dyrektorów generalnych.

MSZ, wybrane pomieszczenia

MSZ, gabinet Dyrektora
Biura Dyrektora GeneralnegoUrząd m.st. Warszawy,
Dzielnica Bemowo,
gabinet jednego z naczelnikówUrząd m.st. Warszawy,
Dzielnica Praga Północ,
gabinet burmistrza

Z listów do Prezesa NIK

4 marca 2004 r. złożyłem doniesienie o łamaniu Konstytucji przez Sąd Rejonowy w ... Sprawa dotyczyła tablicy wywieszanej przed Sądem. Zamiast godła zgodnego z Konstytucją i innymi aktami prawnymi, wywieszono tablicę miedzianą. Sprawą zajęli się miejscowi dziennikarze. Prezes sądu tłumaczył się, że wizerunek ustalili z architektem. Wszyscy brali mnie za dziwaka. Niestety sprawy symboli są mi bliskie. Muszę powiedzieć, że do dnia dzisiejszego nie otrzymałem odpowiedzi z prokuratury. Maciej J.

przez pozostałą kadre kierowniczą oraz pomieszczeń przeznaczonych do kontaktów z obywatelami (m.in. biura przepustek, biura podawcze, biura skarg i wniosków) nie była wyposażona w godło.

Ustawa o godle nakłada obowiązek jego eksponowania, m. in. w salach posiedzeń, wykładowych i lekcyjnych należących do organów państwowych i samorządowych. W objętych kontrolą jednostkach administracji rządowej i samorządowej godło znajdowało się w prawie wszystkich salach (odpowiednio 89% i 98%).

Odrębną kwestią jest poprawność eksponowanego godła, to znaczy jego zgodność z ustawowym wzorem. Nieprawidłowe wizerunki godła stwierdzono w 8 z 13 podmiotów skontrolowanych przez NIK (w tym w 4 jednostkach samorządu terytorialnego) oraz w 11 z 18 jednostek dzielnicowych Urzędu m.st. Warszawy. Spośród urzędów centralnych najwięcej przypadków odstępstw w tym zakresie stwierdzono w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (60%) i w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji (56%). Nieprawidłowości w tym względzie nie odnotowano natomiast w Ministerstwie Kultury, Ministerstwie Edukacji, Nauki i Sportu, Ministerstwie Obrony Narodowej, Komendzie Głównej Policji, a także w Granicznej Placówce Kontrolnej w Terespolu. W dwóch objętych kontrolą urzędach wojewódzkich nieprawidłowe godła stwierdzono w 23% i 11% przypadków (odpowiednio: Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki i Małopolski Urząd Wojewódzki).

Należy podkreślić, że szczególnie wysoki wskaźnik nieprawidłowych wizerunków godła (41%) stwierdzono w gabinetach zajmowanych przez członków ścisłego kierownictwa objętych kontrolą jednostek administracji rządowej^{42/}, zwłaszcza w MSZ i w MSWiA, a także w Warmińsko-Mazurskim Urzędzie Wojewódzkim. W pomieszczeniach tych umieszczano najczęściej wizerunki godła w bardziej wyszukanej formie, która była rodzajem artystycznego przetworzenia, najczęściej odbiegającym od wizerunku ustawowego. Nieprawidłowości w eksponowanych wizerunkach godła polegały najczęściej na niewłaściwej kolorystyce orła, szczególnie korony, dzioba i szponów oraz tarczy, na braku tarczy oraz nieprawidłowych detalach wizerunku orła. Główną przyczyną tych nieprawidłowości było to, że przy dokonywaniu zakupów nie upewniano się, czy zakupywane godła spełniają wymogi ustawowe^{43/}. Odnotowano również przypadki świadomego akceptowania umieszczenia wizerunku godła niezgodnego z wzorem ustawowym, co uzasadniano potrzebą jego odpowiedniego „dopasowania” do wystroju danego pomieszczenia^{44/}. Zdaniem NIK, artystycznie przetworzony wizerunek orła nie może zastępować wzoru określonego w ustawie.

Zgodnie z ustawą o godle^{45/}, powinno ono być umieszczane w sposób zapewniający należną cześć i szacunek. W administracji publicznej nie opracowano

^{42/} Dyrektor Generalny MSWiA, odnosząc się do przedstawionych propozycji „dobrych praktyk” dotyczących używania symboli państwowych wskazał, że umieszczenie w pomieszczeniach przeznaczonych do kontaktów z obywatelami prawidłowego wizerunku godła należy traktować jako wyraz szacunku urzędu dla obywatela oraz nadanie odpowiedniej powagi relacjom urząd-obywatel.

^{43/} MSWiA, MSZ, Małopolski Urząd Wojewódzki, Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki, UG w Zielonkach, UMiG w Biskupcu, UG w Pieckach.

^{44/} UMiG w Biskupcu, UG w Pieckach, Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki.

^{45/} Art. 15 ustawy o godle

jednak wskazówek, które mogłyby być wykorzystane w praktyce. Dla potrzeb kontroli NIK określone zostały zasady „dobrych praktyk”, opisujące m.in. sposób eksponowania godła w pomieszczeniu urzędu. Zgodnie z nimi, godło państwowe należy umieszczać w taki sposób, aby było widoczne w chwili wejścia do pomieszczenia urzędowego, najlepiej znajdować nad urzędnikiem, na ścianie na wprost drzwi, a w jego bezpośrednim otoczeniu nie powinny być umieszczane żadne inne obiekty. Poczynione w toku kontroli ustalenia wskazały na pojedyncze przypadki niewłaściwego umieszczenia godła, polegające, w szczególności, na umieszczaniu w jego bezpośrednim sąsiedztwie innych przedmiotów (np. rycin, herbów lokalnych, zdjęć, tablic informacyjnych itp.) lub w niewłaściwych miejscach, np. w kącie, częściowo za kotarą, lub też nad drzwiami. Nieprawidłowości takie stwierdzono w 5 jednostkach kontrolowanych przez NIK oraz w 7 jednostkach dzielnicowych skontrolowanych przez Biuro Kontroli Wewnętrznej i Audytu Urzędu m.st. Warszawy ^{46/}.

Pomimo mogącego budzić wątpliwości interpretacyjne stanu prawnego, dotyczącego obowiązku umieszczania godła na obiektach stanowiących siedziby urzędów, owalne tablice z godłem znajdowały się w większości urzędów skontrolowanych przez NIK oraz we wszystkich jednostkach dzielnicowych m.st. Warszawy. Tablice te nie miały jednak jednolitego wyglądu ^{47/}. Owalnych tablic z godłem nie było w 4 z 13 jednostek kontrolowanych, tj. MK, MON, MSZ i WMUW w Olsztynie. Na ścianie przy wejściu do budynków tych urzędów umieszczono wizerunki orła (bez tarczy), w całości wykonane w metalu, w kolorze czarnym lub złotym.

Brak jednolitych zasad dotyczących zamieszczania godła odnosi się również do witryn internetowych urzędów administracji publicznej, w tym stron biuletynu informacji publicznej. Niektóre urzędy nie umieszczały na nich godła, bądź przedstawiały je w wersjach odbiegających od wzoru ustawowego.

Ustawa o godle nie reguluje sprawy umieszczania wizerunku orła ustalonego dla godła na przesyłanych pismach urzędowych, czego konsekwencją jest brak jednolitych zasad postępowania w tym zakresie. Kwestię tę starano się rozwiązać w MSWiA ustalając, że blankiety korespondencyjne z wizerunkiem orła ustalonego dla godła państwowego mogą być używane tylko do sporządzania

Urząd Miasta w Wieliczce, gabinet drugiego zastępcy burmistrza

Urząd Gminy Zielonki, gabinet wójta

Urząd Gminy Zielonki, pokój kierownika USC

^{46/} MSZ, MENIS, Kraków, Zielonki, Wieliczka, jednostki dzielnicowe: Żoliborz, Włochy, Wawer, Ursus, Targówek, Praga Północ, Mokotów.

^{47/} W czasach II Rzeczypospolitej wyłączne uprawnienie do produkcji tych tablic posiadała Mennica Państwowa, dzięki temu wszystkie tablice umieszczone na urzędach, szkołach i innych instytucjach publicznych były jednakowe, a przy tym cechowała je wysoka jakość wykonania.

pism wychodzących na zewnątrz ministerstwa^{48/}. Niestety regulacja ta nie była w pełni przestrzegana. Warto dodać, że kwestia dotycząca używania godła na pismach stanowiących korespondencję nie dotyczy jednostek administracji samorządowej, w których na pismach umieszczane są herby lokalne. Wymóg taki był przestrzegany we wszystkich jednostkach samorządowych objętych kontrolą.

3.2.1.2. Flaga RP

Zgodnie z ustawą o godle^{49/}, proporcja szerokości do długości flagi powinna wynosić 5:8. Tymczasem z dokonanego pomiaru 124 flag używanych przez jednostki kontrolowane wynika, że flagi były aż w 52 różnych rozmiarach. Jedynie dwie z nich charakteryzowały się prawidłowymi proporcjami, odpowiadającymi wymogowi ustawowemu (jednostki dzielnicowe Ursus i Targówek), 25 (z 52 rozmiarów) miało proporcje w granicach tolerancji 5%^{50/}, natomiast pozostałe 26 przekraczało tę granicę i mieściło się w przedziale proporcji od prawie 2:5 do ponad 3:4^{51/}.

Flagi przekraczające granicę tolerancji stwierdzono w 7 z 13 jednostek objętych kontrolą NIK oraz w 9 z 18 jednostek dzielnicowych w Warszawie, skontrolowanych przez Biuro Kontroli Wewnętrznej i Audytu Urzędu m.st. Warszawy. Podobnie jak w wypadku godła, przyczyną używania flag niezgodnych z ustawą było niesprawdzanie prawidłowości ich rozmiarów przez osoby dokonujące zakupów.

W wyniku kontroli stwierdzono również przypadki nieuprawnionego używania flagi państwowej z godłem w pomieszczeniach urzędowych niektórych objętych kontrolą podmiotów. Miało to miejsce w 5 spośród 13 skontrolowanych urzędów^{52/}.

Zgodnie z ustawą o godle^{53/}, flagę państwową RP podnosi się na lub przed siedzibami Sejmu, Senatu, Prezydenta, Rady Ministrów oraz Prezesa Rady Ministrów. Pozostałe organy państwowe i samorządowe są zobowiązane do podniesienia flagi w określonych okolicznościach – podczas sesji organów samorządowych lub podczas uroczystości, rocznic i świąt państwowych. Spośród urzędów objętych kontrolą NIK, na stałe flaga RP umieszczona była na lub przed siedzibą MK, MON, UMiG Wieliczka oraz Granicznej Placówki Kontrolnej w Terespolu.

Obowiązkowe dekorowanie flagami w Polsce odbywa się cztery dni w roku: 1, 2, 3 maja oraz 11 listopada^{54/}. Obowiązujące przepisy nie określają przy tym pory wywieszania i zdejmowania flag, co przy braku dodatkowych wskazówek

Z listów do Prezesa NIK

Coraz częściej widzę, że - przykro mi to stwierdzać - sędzi i prokuratury nagminnie łamią przepisy o godle państwowym. Na salach czy gmachach sądów i prokuratur (szczególnie tych po remontach) widzę w telewizji najróżniejsze wariacje na temat godła. Właśnie - wariacje a nie godło. Przecież - zgodnie z przepisami - godłem naszego kraju jest biały orzeł, ze złotymi szponami, dziobem i koroną na czerwonej tarczy. A widzę jakieś Niby godła wykonane z przezroczystego szkła, metaloplastyki, srebrne, lub w innym kolorze, z tarczą lub bez... Uważam, że najwyższy czas, by ktoś zwrócił uwagę urzędom państwowym, że należy przestrzegać prawa. Sylwester G.

Niestety są np. takie uczelnie państwowe, w których po usunięciu w 1990 r. godła PRL z sal wykładowych i gabinetów nauczycielskich - przez 14 lat (!) nie zdołano zainstalować dotychczas w tychże pomieszczeniach nowych symboli (Orła w koronie). Niektórzy nauczyciele akademicy własnym sumptem nabywają wizerunki godła i we własnym zakresie umieszczają je w użytkowanych pomieszczeniach, natomiast administracja uczelni nie podejmuje w tym zakresie żadnych inicjatyw. Romuald K.

Wójt (...) zasłaniając się bałaganem prawnym w temacie symboli narodowych w głębokim poważaniu ma ustawę o godle narodowym, czego wyrazem są do niczego niepodobne, dziwne „ptaszki” „zdobiące” tablice urzędowe na budynku gminy. Wiktor S.

^{48/} § 34 ust 3 zarządzenia nr 19 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie instrukcji kancelaryjnej.

^{49/} Załącznik nr 3 do ustawy o godle.

^{50/} Przyjęta przez NIK granica tolerancji dla odchylenia od prawidłowej proporcji flagi.

^{51/} Proporcje flagi określone są przez wszystkie kraje np. 2:3 (Czechy, Indie, Austria), 5:8 (Szwecja), niekiedy z bardzo dużą dokładnością np.: 10:19 (USA) lub 189:335 (Salwador). W Indiach, poza ustaleniem proporcji flagi, wprowadzono również 9 standardowych wielkości flagi (w milimetrach). Określono m.in., która wielkość ma być stosowana do umieszczania na samochodach, na samolotach, która jako proporczyki do stawiania na stole.

^{52/} Małopolski Urząd Wojewódzki, UG w Pleckach, MSZ, MON, KGP.

^{53/} Art. 7 ustawy o godle.

^{54/} Np. w Szwecji są to 24 dni w roku.

przyczyniało się do znacznej dowolności w tym względzie ^{55/}.

W ocenie NIK, praktyka wywieszania flagi w jednostkach publicznych powinna być ujednolicona, np. przez coroczne ogłaszanie listy dni w roku, kiedy flaga ma być obowiązkowo podnoszona. Za precyzyjnym ich określeniem opowiedziało się również MENIS, wskazując na potrzebę wydania przepisów, enumeratywnie ustalających święta państwowe oraz rocznice, w których ma być podnoszona flaga państwowa na budynkach ^{56/}. W tym kontekście, za przykład dobrej praktyki uznać można przyjęte w 2004 r. zasady podnoszenia flagi na Małopolskim Urzędzie Wojewódzkim, uwzględniające uroczystości zarówno o charakterze narodowym oraz europejskim, jak i ważne dla urzędu, z zaznaczeniem, kiedy, obok flagi państwowej, ma być wywieszona również flaga UE ^{57/}.

Przy wywieszaniu flag różnych państw i organizacji ważna jest kolejność ich umieszczania. Kwestie te nie są jednak regulowane prawem a wiedza na temat prawidłowego sposobu wywieszania flag nie jest powszechna ^{58/}. Podstawową zasadą heraldyczną jest umieszczanie flagi państwowej na pozycji uprzywilejowanej w stosunku do wszystkich innych flag. Miejscem uprzywilejowanym jest strona prawa, patrząc od strony obiektu przed którym umieszczona jest flaga (strona, w którą zwrócona jest głowa orła) ^{59/}. Z zasady tej wynika inna, głosząca pierwszeństwo znaków państwowych gospodarza przed równorzędnymi im w hierarchii znakami państwa, w którego imieniu odbywa się wizyta władz państwowych. Ministerstwo Spraw Zagranicznych, do czasu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, stosowało zasadę dawania pierwszeństwa fladze gościa zagranicznego. Obecnie stosowana jest zasada pierwszeństwa flagi narodowej przed flagą gościa, z wyjątkiem ceremonii podpisywania dokumentów, konferencji prasowych, oficjalnych fotografii itp.

Kraków, Narodowe Święto Niepodległości, 11 listopada 2004 r.

Kraków, Narodowe Święto Niepodległości, 11 listopada 2004 r.

^{55/} Np. w Słowacji dekorowanie flagami rozpoczyna się nie wcześniej niż o godz. 22:00 dnia poprzedzającego, a zdejmuje się je nie później niż do godz. 8:00 dnia następnego. Dla porównania w Polsce w 2004 r., z okazji Narodowego Święta Niepodległości niektóre jednostki były udekorowane flagami przez pięć dni, a inne tylko przez jeden. Dokonany przegląd sposobu udekorowania flagami miast, w których przeprowadzana była kontrola NIK wykazały, że na urzędach państwowych i samorządowych były wywieszane flagi, ale dekoracja na ogół była skromna: kilka flag, które, szczególnie w przypadku największych gmachów, są mało widoczne lub umieszczone np. pod filarami. Natomiast wiele jednostek państwowych, np. biblioteki w ogóle zapomina o tym obowiązku. Stwierdzono również brak dekoracji miejsc pamięci narodowej. Obserwacje te potwierdzają listy od obywateli.

^{56/} Z opinii Biura Dyrektora Generalnego MENIS

^{57/} Dniami takimi były:

- 1 maja - Święto Państwowe - flaga RP oraz flaga Unii Europejskiej
- 2 maja - Dzień Flagi RP - flaga RP,
- 3 maja - Święto Narodowe Trzeciego Maja - flaga RP,
- 5 i 9 maja - Święta Europejskie - flaga RP oraz flaga Unii Europejskiej,
- 27 września - Dzień Polskiego Państwa Podziemnego - flaga RP,
- 10 listopada - wręczenie odznaczeń państwowych i obywatelstw przez Wojewodę Małopolskiego - flaga RP,
- 11 listopada - Narodowe Święto Niepodległości - flaga RP.

^{58/} Wskazówki dotyczące eksponowania flagi RP w stosunku do flag innych krajów i UE zostały przedstawione na stronie internetowej Ministerstwa spraw Wewnętrznych i Administracji, w artykule pt. „Zasady eksponowania flagi Unii Europejskiej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz siedzibach polskich urzędów”.

^{59/} Bardziej szczegółowo sposób umieszczania flag został przedstawiony w zał. nr 7.

Z listów do Prezesa NIK

Na moim osiedlu nikt nie wywiesił flagi narodowej w dniu 11 listopada (...) moim zdaniem od roku 1989 symboli narodowych używa się mniej niż przed tym rokiem. Paradoks. Mariusz G.

Administracja publiczna winna być zobowiązana do znacznie poważniejszych akcji dekorowania flagami budynków w okresie świąt, niż ma to miejsce obecnie. Budynki urzędów państwowych powinny mieć stałą dekorację. Rafał B.

Moim zdaniem należy wymuszać na administracji państwowej i samorządowej, na burmistrzach, sołtysach, prezydentach miast, szkołach i nauczycielach, aby w święta państwowe były wywieszane flagi narodowe. Należy mówić głośno w mediach i często o patriotyzmie i wysoko karać tych, co bezczeszczą, wyśmiewają, poniżają nasze symbole narodowe. Pierwsi muszą reagować policjanci, należy dać im uprawnienia do karcenia wysokimi mandatami tych, co tak czynią. Bogumiła A.K.,

Ambasada RP w Królestwie Belgii

Ambasada RP w USA, Waszyngton

Ambasada RP w USA, tablica przy
bramie wejściowej

3.2.1.3. Godło i flaga w ambasadach RP

W ramach kontroli przeprowadzonej w MSZ, sprawdzono również sposób eksponowania godła i flagi na budynkach wybranych 4 ambasadach RP – w Waszyngtonie, Brukseli, Bernie i Moskwie ^{60/}. Stwierdzono, że na żadnej z wymienionych placówek nie umieszczono wizerunku godła zgodnego z wzorem ustawowym. Na ich siedzibach znajdowały się mosiężne tablice z wizerunkiem orła w koronie bez tarczy, a dodatkowo, na dwóch ambasadach ^{61/} umieszczone były barwne wizerunki godła, jednak w obu przypadkach niezgodne z ustawą.

Według MSZ, zgodnie ze zwyczajem międzynarodowym na gmachach ambasad umieszcza się „dyskretne, stonowane wykonane z polerowanego mosiądzu tablice informacyjne zawierające nazwę przedstawicielstwa dyplomatycznego lub urzędu konsularnego w językach kraju wysyłającego i kraju przyjmującego, zwieńczone nakładanym godłem w stylizacji i materiale adekwatnym do całości przedmiotu ^{62/}”.

NIK nie podziela tak wyrażonego poglądu. W ocenie Izby oznaczenie siedzib ambasad RP powinno być widoczne, a umieszczone na nich godło stanowić wierne odzwierciedlenie wzoru ustawowego. Prawidłowe używanie godła i flagi RP przez polskie placówki zagraniczne ma szczególne znaczenie dla kształtowania właściwego wizerunku Polski w innych krajach. Należy zauważyć, że Konwencja wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych daje prawo do umieszczenia godła i flagi państwa wysyłającego na obiektach misji dyplomatycznych, w tym na siedzibach ambasad. Z uprawnienia tego korzystają inne kraje, które mają swoje misje dyplomatyczne w Polsce i na swoich ambasadach umieszczają należycie utrzymane, barwne godła swoich krajów.

Przedstawicielstwa dyplomatyczne są jednym z podmiotów wskazanych w ustawie o godle, które mają obowiązek podnoszenia flagi państwowej z godłem ^{63/}. Tymczasem przed budynkiem Ambasady RP w Waszyngtonie na maszcie umieszczona była flaga bez godła, co tłumaczono brakiem flag z godłem będących w należyłym stanie. Nieprawidłowość ta została usunięta jeszcze w czasie trwania kontroli NIK.

Nieprawidłowości w sposobie prezentowania godła występowały również na stronach internetowych niektórych ambasad RP. Na przykład, na stronach placówek RP na terenie USA umieszczone były nieprawidłowe wizerunki godła RP, z czarnymi gwiazdkami na skrzydłach, zamiast białych rozetek. Pomimo dwukrotnie przesłanych do MSZ przez Komisję Heraldyczną MSWiA pism w tej sprawie, od grudnia 2003 r. nie podjęto żadnych działań mających na celu zmianę wizerunku godła ^{64/}. Nieprawidłowość tę usunięto dopiero w czasie trwania kontroli NIK, w trakcie której MSZ skierował również depeczę do wszystkich placówek dyplomatycznych RP, zwracającego uwagę na konieczność przestrzegania zgodności symboli RP umieszczanych na stronach internetowych z ustawą o godle.

^{60/} Ustaleń tych dokonano zasięgając informacji i pobierając wyjaśnienia od pracowników placówek – w trybie art.29 pkt 2 lit f ustawy o NIK.

^{61/} Waszyngton i Berno.

^{62/} Wyjaśnienie dyrektora Biura Administracji MSZ.

^{63/} Art. 8 ust. 1 pkt 1 ustawy o godle.

^{64/} Obydwa pisma z Komisji Heraldycznej w tej sprawie zostały omyłkowo zniszczone przez odpowiedzialnego pracownika MSZ, co, w związku z ujawnieniem w trakcie kontroli NIK, zostało ukarane karami dyscyplinarnymi.

3.2.1.4. Hymn RP

Tekst muzyczny hymnu państwowego w układach na jeden głos, na fortepian, oraz na głos i fortepian określony został w ustawie o godle. Minister Kultury wyposażony został jednocześnie w uprawnienie do zatwierdzania tekstu muzycznego hymnu państwowego w układach na zespoły chórálne, instrumentalne i instrumentalno-wokalne ^{65/}.

Wymóg ten nie był realizowany. Brak takich działań uzasadniano m.in. tym, że do ministerstwa nie wpłynął żaden wniosek o zatwierdzenie tekstu muzycznego hymnu, zaś tradycja wykonywania hymnu sprawiła, że prawie każdy z większych zespołów artystycznych dysponuje własną orkiestracją. Zwrócono również uwagę, że nie istnieją sankcje z tytułu nieprawidłowej formy wykonania hymnu, ministerstwo nie byłoby w stanie wykonywać funkcji kontrolnej w tym zakresie, ze względu na dużą liczbę wykonań hymnu oraz brak specjalistów posiadających umiejętność czytania i rozpoznawania nut ^{66/}.

Najwyższa Izba Kontroli nie podziela tak sformułowanego stanowiska. Minister Kultury, jako organ kierujący działem kultura i ochrona dziedzictwa narodowego obowiązany jest do inicjowania i opracowywania polityki Rady Ministrów, przedkładania inicjatyw i projektów aktów normatywnych na posiedzenia Rady Ministrów oraz wykonywania polityki Rady Ministrów ^{67/}. Minister kierujący działem administracji rządowej nie może być zatem jedynie biernym wykonawcą regulacji ustawowych, wchodzącym w relacje prawne z podmiotami zewnętrznymi tylko wtedy, gdy na wniosek tych podmiotów wykonuje zadania administracji. Ma on obowiązek aktywnego reagowania na zjawiska występujące w zakresie jego działalności ^{68/}. Wprawdzie faktycznie Minister Kultury nie został upoważniony przepisami ustawy o godle do występowania do podmiotów wykonujących hymn z żądaniem przedstawienia tekstów muzycznych w celu zatwierdzenia, to jednak posiadał zarówno urzędową wiedzę o tym, że żaden podmiot nie uzyskał zatwierdzenia hymnu, jak i wiedzę powszechnie dostępną, choćby z racji uczestnictwa w uroczystościach państwowych, że takie publiczne wykonania hymnu mają miejsce. Tym samym na organie tym spoczywał obowiązek podejmowania działań zmierzających do usunięcia niezgodności stanu faktycznego z obowiązującymi przepisami.

Zdaniem NIK, wykonywanie hymnu RP w wersji artystycznie przetworzonej powinno być dopuszczalne, ale wyłącznie jako wydarzenie artystyczne i pod warunkiem, że nie jest jego ośmieszeniem lub w inny sposób nie uchybia jego czci. Natomiast wykonania hymnu przy oficjalnych okazjach państwowych powinny być zgodne ze wzorami określonymi w ustawie lub przez Ministra Kultury.

^{65/} Art. 12 ust. 3 i 4 ustawy o godle.

^{66/} Wyjaśnienia sekretarza stanu w Ministerstwie Kultury.

^{67/} Art. 34 ust. 1 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2003 r., Nr 159, poz. 1548 ze zm.).

^{68/} Na przykład, Polski Komitet Olimpijski, który przekazał organizatorom igrzysk olimpijskich w Atenach w 2004 r. płytę CD z hymnem Polski, nie wystąpił do Ministra Kultury o zatwierdzenie tekstu muzycznego wysłanego hymnu ponieważ, jak wyjaśnił Sekretarz Generalny PKOl, nie był uprzedzony o konieczności zastosowania takiej procedury. PKOl zadeklarował jednocześnie, że przy kolejnych edycjach igrzysk olimpijskich, obowiązek ten zostanie dopełniony.

Z listów do Prezesa NIK

Jestem oficerem Wojska Polskiego. (...) jeżeli żołnierz przez cały rok swojej służby nie słyszy hymnu narodowego, nawet na swojej przysiędze – to pytam – do kogo można mieć pretensje. (...) Obecnie przebywam w amerykańskiej bazie wojskowej. Tam amerykańskie flagi narodowe są wszędzie: kino, hala gimnastyczna, kaplica, nie wspominając o biurach, masztach i pomieszczeniach służbowych. Przed każdym seansem filmowym w kinie odgrywany jest hymn narodowy *. Oficer

Od kilku tygodni mój czteroletni syn podśpiewuje sobie Hymn (podśluchany na uroczystości pasowania na przedszkolaka), więc siłą rzeczy śpiewamy razem. Magdalena K.N.

Weźmy przykład z Amerykanów, którzy z czcią przykładają rękę do serca w czasie śpiewu swojego hymnu, a w przydomowym ogródku powiewa dumnie flaga przypominająca skąd są, kim są i dokąd zmierzają. Małgorzata S.

Należy także wprowadzić obowiązek unijny (albo nawet ONZ) nakładający na organizatorów imprez sportowych dbałość o wykonanie hymnów zgodnie z oficjalnymi wykonaniami państwowymi. Obywatel RP

W trakcie kontroli poinformowano kontrolera NIK, że MON podjęło, w trybie pilnym, działania mające na celu m. in. przywrócenie zasady odgrywania hymnu państwowego podczas przysięgi wojskowej.

Warszawa, siedziba komornika sądowego

Z listów do Prezesa NIK

Starsze pokolenie pamięta jak przed wojną 1939 r. były pięknie udekorowane ulice miast w święta 11 listopada i 3 maja. Ale ten obowiązek był respektowany przez ludność i urzędy, ale i egzekwowany przez policję, czego nie robi się w czasach dzisiejszych. Ryszard O.

Bodajże 7 lat temu przeprowadziłem taki oto eksperyment. Wynotowałem sobie, które instytucje (w centrum miasta) nie wywiesiły flagi w dniu 11 listopada. Rok później, na dwa tygodnie przed Dniem Niepodległości wysłałem do wszystkich pisma przypominające o tym obowiązku, nawiązujące oczywiście do ich zachowania rok wcześniej. Reakcje były różne, ale generalnie pozytywne. Pewna bardzo ważna instytucja kulturalna została teraz oflagowana jak nigdy dotąd (kilkanaście flag). Co prawda w kolejnym roku było ich znacznie mniej, ale do dziś co roku flagi są już wywieszane." Jan K.

Dość zamykania białoczerwonej w szufladach urzędów. Nośmy je na ubraniach, nie bójmy się wywieszać z okien itp. (...) Uważam, że jakaś dobra agencja reklamowa powinna zrobić kampanię typu: białoczerwona jest „trendy”, żeby upowszechnić stosowanie barw narodowych. Piotr P.D.

Z rozczuleniem wspominam rok 1973 kiedy kupowałam naszą flagę w Hamburgu i pietyzm, z którym mi ją sprzedawano. Po tylu latach zmarniała i z honorami została spalona. (...) Chciałam tu, w Gdańsku kupić nową, niestety czegoś takiego co przypomina byle jaki materiał bielżniany w dodatku niechlujnie wykończony, nie byłam w stanie kupić. I nie flaguję. Kinga S. Lat 80.

Należy dodać, że Minister Kultury, nie czekając na ewentualne zmiany przepisów ustawowych, zlecił opracowanie wzorcowego tekstu muzycznego hymnu na zespoły wokalne, instrumentalne i wokально-instrumentalne, który zostanie zamieszczony na stronie internetowej MK, jako wykonanie zatwierdzone przez ministra kultury^{69/}.

3.2.1.5. Odpowiedzialność za umieszczenie i utrzymanie godła i flagi RP

Tylko w 3 spośród 13 kontrolowanych przez NIK jednostek^{70/} oraz w 5 z 18 jednostek dzielnicowych w Warszawie, skontrolowanych przez Biuro Kontroli Wewnętrznej i Audytu^{71/}, wyznaczono osoby odpowiedzialne za umieszczanie godła i flagi RP. Najbardziej całościowo obowiązki w zakresie używania symboli określono w dwóch urzędach dzielnicowych Miasta St. Warszawy – Bemowo i Ursynów. W jednostkach tych przeprowadzano corocznie analizę zapotrzebowania na godła i flagi, polegającą na sprawdzeniu stanu godeł i flag oraz ewentualnym ich uzupełnieniu.

Z nielicznymi wyjątkami^{72/}, w jednostkach objętych kontrolą godła i flagi były utrzymane w dobrym stanie. Jedną treść listów od obywateli oraz wyniki przeglądu symboli umieszczonych na siedzibach urzędów dokonanego 11 listopada 2004 r. wskazały na powtarzające się przypadki eksponowania zniszczonych lub brudnych flag i godeł. Należy uznać, że na stan taki zasadniczy wpływ miało zarówno nieprzyznanie odpowiedzialności za dbałość o należyty stan eksponowanych w urzędzie symboli państwowych, jak i nieprzeprowadzanie kontroli w tym zakresie – przez komórki kontroli wewnętrznej w poszczególnych urzędach. Kontroli takiej również nie przeprowadzał i nie planował, w jednostkach administracji rządowej, Departament Kontroli, Skarg i Wniosków Kancelarii Prezesa Rady Ministrów^{73/}.

Przepisy ustawy o godle, ze względu na ogólny charakter, nie zapewniają jednolitego podejścia do używania godła i flagi przez administrację publiczną. Aby wypełnić tę lukę, jednym z celów kontroli było opracowanie zasad dobrej praktyki używania symboli państwowych przez administrację publiczną. Na potrzeby przyjęcia takiego uszczegółowienia wskazywali również kierownicy jednostek kontrolowanych. Na przykład, w jednej z opinii wyrażono pogląd, że „w związku z brakiem rozporządzenia wykonawczego do ustawy o godle, barwach i hymnie RP, proponowane dobre praktyki używania symboli państwowych stanowią cenne źródło uporządkowanych informacji do upowszechnienia w formie wytycznych w zakresie używania symboli państwowych. Ich odbiorcą powinny być nie tylko jednostki administracji publicznej, ale również placówki oświatowe edukujące dzieci i młodzież w zakresie poszanowania symboli RP”^{74/}.

^{69/} Odpowiedź Ministra Kultury na wystąpienie pokontrolne NIK.

^{70/} Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki, Urząd Miasta i Gminy w Wieliczce, Urząd Gminy w Pieckach.

^{71/} Bemowo, Ursynów, Rembertów, Wesola, Żoliborz.

^{72/} Małopolski Urząd Wojewódzki, Warmińsko – Mazurski Urząd Wojewódzki, Urząd Gminy w Pieckach.

^{73/} Informacja dla NIK uzyskana w związku z prowadzoną kontrolą.

^{74/} Z opinii Burmistrza Biskupca

W ocenie NIK, jedną z podstawowych przyczyn problemów związanych z realizacją ustawy o godle jest nieprzypisanie jakiegokolwiek organowi administracji publicznej odpowiedzialności za nadzór nad przestrzeganiem zawartych w niej przepisów. Zdaniem NIK, policja oraz straż miejska powinny sprawdzać prawidłowość umieszczenia oraz stan godeł i flag i posiadać uprawnienie do wystawiania mandatów, np. za niewywieszenie flagi przez jednostkę zobowiązaną z okazji świąt państwowych i narodowych. Rozwiązanie takie przyjęto m.in. na Słowacji ^{75/}, gdzie nadzór nad wykonaniem ustawy o symbolach państwowych powierzono Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, urzędom wojewódzkim i powiatowym, których zadaniem jest wskazywanie na nieprawidłowości i egzekwowanie ich usunięcia. Urzędowi powiatowym nadano również uprawnienie do wystawiania mandatów. Na potrzebę wprowadzenia całościowego nadzoru nad wykonywaniem ustawy wskazywało również Ministerstwo Kultury stwierdzając, że: „...stosowanie symboli narodowych (w znakomitej większości opisane w dokumencie „Zasady dobrej praktyki obchodzenia się z symbolami narodowymi”) powinno być uregulowane prawem, a organem najbardziej odpowiednim do tworzenia projektów aktów prawnych, a potem nadzoru nad jego wykonaniem, ze względu na rangę sprawy, wydaje się być Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, a urzędem odpowiedzialnym - Kancelaria Prezydenta RP” ^{76/}.

3.2.2. Oferta rynkowa dotycząca godła i flagi RP

Flagi i godło są wytwarzane przez wielu producentów a obowiązujące przepisy prawa nie przewidują obowiązku zaopatrywania symboli państwowych w certyfikaty, potwierdzające ich zgodność z wymogami ustawowymi. Producenci, szczególnie godła, wykorzystując różne techniki i materiały, wytwarzają częstokroć godła niezgodne z wzorem ustawowym, o zróżnicowanej estetyce.

W związku z prowadzoną kontrolą dokonano zakupu egzemplarzy godła w wybranych sklepach w Polsce, w których m.in. zaopatrywały się kontrolowane urzędy, a następnie dokonano ich ekspertyzy. Spośród 30 sprawdzonych egzemplarzy godła tylko jeden, będący reprodukcją wzoru określonego w ustawie o godle, był prawidłowy. W sporządzonej ekspertyzie wskazano, że producenci dość powszechnie wykorzystują bardziej lub mniej przetworzone wizerunki godła dostępne na różnych stronach internetowych ^{77/}.

Ekspertyzą objęto również zakupione w tym celu, w różnych punktach sprzedaży w których zaopatrywały się kontrolowane jednostki, 9 sztuk flag. Żadna z nich nie spełniała wymogów ustawowych dotyczących proporcji i odcienia barwy (współrzędnych trójchromatycznych), określonych w ustawie o godle. Według opinii Głównego Urzędu Miar w zakresie metod pomiarowych, jak również dostępności na rynku materiałów, które mogłyby posłużyć do uszycia flag, od czasu uchwalenia ustawy wystąpiły duże zmiany uwarunkowane postępowaniem technologicznym. W szczególności dotyczy to upowszechniania się materiałów włókienniczych bazujących na tworzywach sztucznych, silnie reagujących na obecne

^{75/} Ustawa Rady narodowej Republiki Słowackiej z dnia 18 lutego 1993 r. o symbolach państwowych republiki Słowackiej i ich stosowaniu (Dz. U. z 1993 r. Nr 63).

^{76/} Fragment z opinii sekretarza stanu w Ministerstwie Kultury.

^{77/} Fragment z opinii po ekspertyzie godeł, przygotowanej na zlecenie NIK.

Dziwnów, zdjęcie flagi przy pomniku marynarzy nadesłane przez Waldemara T.

Małopolski Urząd Wojewódzki Wydział Skarbu Państwa

Z listów do Prezesa NIK

*W latach 60tych mój ojciec spędził rok na stypendium w Danii. Opowiadał mi o wycieczce w domu prywatnym, przed którym na specjalnym maszcie wywieszona była duńska flaga. Spytał więc gospodarza, co to za święto. „Mam urodziny”, odrzekł gospodarz z dumą. Podobnych masztów było przed duńskimi domami mnóstwo. A u nas brakuje choćby uchwytów na drzewce (zwłaszcza w nowym budownictwie).
Magdalena K.N.*

*Znaczenie symboli państwowych i narodowych w moim życiu jest fundamentalne. Białoczerwona flaga, Orzeł Biały, Mazurek Dąbrowskiego określają moją przynależność do wielomilionowego Narodu Polskiego, wskazują moje miejsce w Europie i na świecie. Flaga, Godło, Hymn uświęcone tradycją, zagwarantowane Konstytucją i ustawą dają mi poczucie, że należę do niezawisłego Narodu, mieszkam w niepodległym Państwie, budząc uczucia patriotyczne.
Gracjan P.*

w świetle dziennym promieniowanie nadfioletowe. Rozwiązaniem tego problemu mogłoby być certyfikowanie tkanin przeznaczonych do szycia flag.

3.2.3. Symbole państwowe w świadomości społecznej

Postrzeganie symboli państwowych i stosunek do nich obywateli były przedmiotem ogólnopolskich badań przeprowadzonych na zlecenie Najwyższej Izby Kontroli przez Ośrodek Badania Opinii Publicznej w grudniu 2004 r. Metodą bezpośredniego wywiadu kwestionariuszowego zbadano jak Polacy zapatrują się na obecność symboli państwowych w życiu społecznym, czy razi ich coś w posługiwaniu się owymi symbolami, czy Polacy są skłonni wyrażać swoje uczucia przy pomocy symboli państwowych, czy pojęcie patriotyzmu jest w społeczeństwie nadal aktualne.

Najistotniejsze dla badanej materii wydaje się to ostatnie zagadnienie, ponieważ kwestia wyrażania uczuć patriotycznych i sposobu ich manifestowania jest wtórna wobec problemu, czy uczucia takie w ogóle w społeczeństwie istnieją. Na pytanie, czy patriotyzm nie jest pojęciem przestarzałym, zdecydowana większość ankietowanych odpowiedziała przecząco. Warto podkreślić, że ocena taka tylko w niewielkim stopniu zależała od poziomu wykształcenia, a w jeszcze mniejszym od miejsca zamieszkania. Zwraca też uwagę odwrócenie obiegowego poglądu, że to wieś i małe miasteczka stanowią ostoję polskości. Wyniki ankiety prowadzą do wniosków wręcz przeciwnych: to w pozornie kosmopolitycznych wielkich miastach opinia o utrzymującej się żywotności pojęcia patriotyzmu miała najwięcej zwolenników. Jeszcze mniejszą korelację odnotowano między wyrażanymi poglądami, a stosunkiem badanych do religii i ich orientacją polityczną. Znowo opierając się na utartych schematach należałoby przyjąć, iż patriotyzm manifestować będą raczej respondenci deklarujący przywiązanie do religii, ludzie o orientacji prawicowej, niż niewierzący poglądów lewicowych. W rzeczywistości związki takie dały się zaobserwować, wszakże ledwie zaznaczone – różnice nie przekraczały kilku procent. Pozwala to wysnuć wniosek, iż w całym społeczeństwie negatywne i pozytywne postrzeganie pojęcia patriotyzmu kształtuje się niezależnie od stosunku do religii i deklarowanych poglądów politycznych.

Niewielkie różnice pomiędzy poszczególnymi kategoriami społecznymi odnotowano również w kwestii obecności symboli państwowych w życiu publicznym i codziennym. Respondenci w większości odpowiedzieli, że ich zdaniem symbole państwowe pojawiają się w Polsce „tak często jak trzeba”, a jeśli mieli inne zdanie, to zdecydowanie częściej brzmiało ono „raczej za rzadko”, niż „raczej za często”.

Większe natomiast różnice wystąpiły w ocenach sposobu użycia symboli. Przypadki niewłaściwego wykorzystania hymnu, flagi lub godła państwowego zapamiętała jedna trzecia badanych. Byli to częściej ludzie wykształceni, zamieszkali w wielkich miastach. Dostrzeganiu podobnych przypadków sprzyjał zdecydowanie fakt zainteresowania polityką – zauważyło je ponaddwukrotnie więcej należących do tej grupy badanych, niż osób w ogóle nie interesujących się polityką. Różnice te wynikają zapewne z połączenia dwóch czynników – środowiska zamieszkania i uświadomienia na sposób posługiwania się symbolami

Z listów do Prezesa NIK

Media publiczne powinny mieć obowiązek nadawania hymnu polskiego o stałej określonej godzinie, aby podkreślić ich odróżnienie od mediów komercyjnych. Szacunek dla hymnu musi wyrażać postawa wyprostowana w każdych okolicznościach. Rafał B.

Bardzo ważną rolę w Polsce powinna odgrywać biało-czerwona flaga, która to powinna być widoczna BEZWZGLĘDNIE I ZAWSZE na wszystkich obiektach władzy państwowej i samorządowej. Grzegorz D.

Aktualnie podróżując ulicami Krakowa często widzę flagi Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, coraz częściej Niemiec, a poza świętami Biało-Czerwonej szukać darmo. Jak więc mam czuć się w Polsce, gdzie nie mogę znaleźć własnego symbolu. Piotr K., lat 20.

Symbole polskie powinny kojarzyć się z dobrymi stronami Polaków, ich historią i tradycją, w celu uzmysłowienia innym, że jesteśmy częścią pewnej całości i nikt nie jest naszym wrogiem, a wcale nie w sytuacjach służących podkreśleniu swojej odrębności narodowej i często braku tolerancji. Agata M.

Czasami miewam wrażenie, że Polacy dziś nie potrafią czy nie dostrzegają tego szczęścia, iż możemy żyć w wolnej Polsce. Przykładem jest choćby scena z „Przedwiośnia” – gdzie ludzie po przekroczeniu granicy Polskiej całowali ziemię i godło Polskie na szlabanie. Dziś my żyjemy w tej Polsce, o której oni marzyli. Powinniśmy to docenić właśnie m.in. poprzez szacunek nie tylko do Ojczyzny, ale i do symboli narodowych Polski. Maciej W.

narodowymi. W dużych miastach istnieje więcej okazji do używania, ale i do nadużywania symboli, zarówno z okazji świąt państwowych, manifestacji politycznych, jak w czasie różnego rodzaju demonstracji, akcji protestacyjnych, na meczach i imprezach sportowych, w celach reklamowych itp., zaś ludzie lepiej wykształceni i bardziej zainteresowani życiem politycznym częściej zwracają uwagę na fakt niewłaściwego, ich zdaniem, posługiwania się narodowymi symbolami.

Dlaczego użycie symboli państwowych uważa się za niewłaściwe? Odpowiedzi zarówno tych, którzy takie sytuacje pamiętają, jak i tych, którzy podobnych obserwacji nie poczynili, oddawały raczej ogólne wyobrażenia, niż przywoływały konkrety nawiązujące do własnych doświadczeń. Zgodnie z opinią ankietowanych, niewłaściwe użycie symboli polega głównie na braku dbałości o ich wygląd oraz na używaniu symboli nieodpowiadających ustawowemu wzorcowi. Znacznie mniej zwolenników zyskały odpowiedzi konkretniejsze – niewłaściwym jest wykorzystywanie symboli w celach partyjnych, w reklamach, biznesie, a także w sytuacjach zwyczajnych, co można byłoby uznać za postulat pewnej odświętności, czy też wyjątkowości użycia symboli.

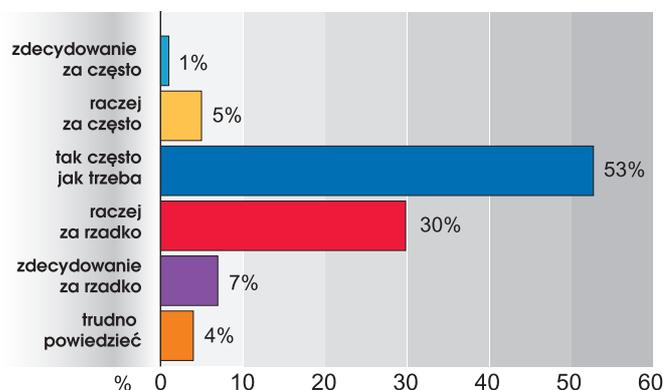
Na pytanie, kto ponosi winę za niewłaściwe używanie symboli państwowych, na pierwszym miejscu wymieniono polityków, a następnie środki przekazu – w sumie była to ponad połowa odpowiedzi, na kolejnych pozycjach znalazły się dom rodzinny oraz szkoły. Za miejsce istotne dla kształtowania postawy wobec symboliki narodowej uznana została rodzina.

Jak Polacy reagują na objawy braku dbałości o symbole państwowe? Większość odpowiedziała: „zauważam takie sytuacje i denerwuję mnie one”. Ludzi zwracających uwagę na wygląd narodowych symboli nieco łatwiej znaleźć w wielkich miastach oraz w najwyższej grupie wykształcenia.

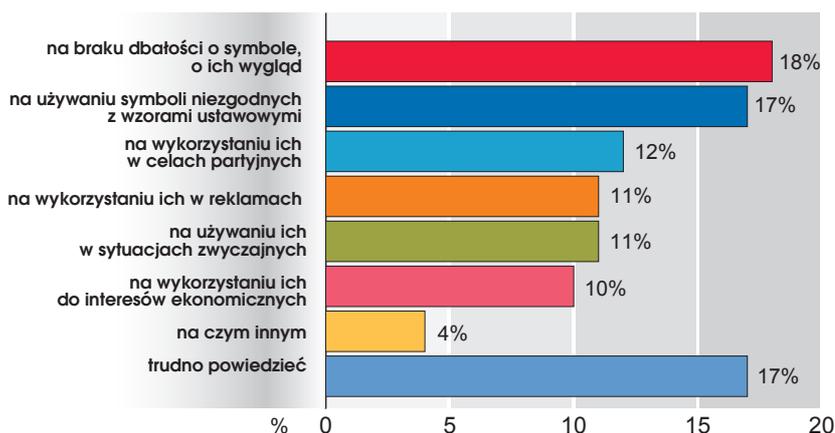
W publicznych wypowiedziach na temat używania symboli państwowych prezentowana jest niejednokrotnie opinia, iż Polacy o swoje symbole dbają mniej niż inne narody, choć z historycznych powodów powinno być akurat na odwrót. Badanie nie potwierdziło przekonania, iż powinniśmy dbać o nie w większym stopniu niż inni. Takie poglądy wyraziło niemal tyle samo ankietowanych, co przekonanie, iż Polacy winni szanować swoje symbole tak samo jak pozostałe narody.

Interesujące wyniki przyniósł sondaż dotyczący już nie opinii czy preferencji, ale praktycznego manifestowania uczuć patriotycznych przez ankietowanych. Na pytanie kto ma w domu flagę państwową, twierdząco odpowiedziała jedna trzecia badanych. Okazało się, że na fakt posiadania lub nieposiadania biało-czerwonej flagi nie wpływa miejsce zamieszkania, w niewielkim stopniu – poziom wykształcenia, głównie zależy to natomiast od regionu. O ile w regionie wschod-

Czy w Polsce symbole państwowe pojawiają się w życiu publicznym i codziennym tak często, jak trzeba, za często czy za rzadko?

Na czym najczęściej polega niewłaściwe użycie symboli państwowych?

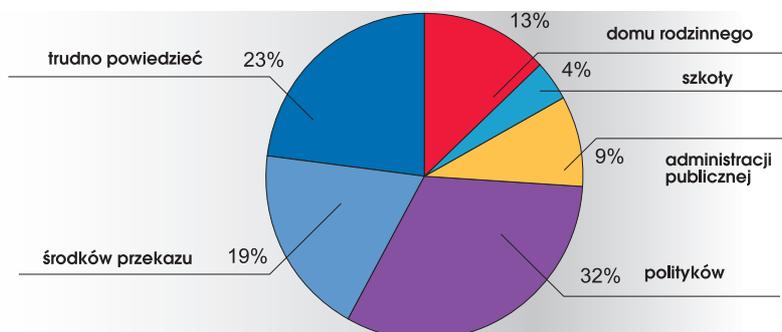

Z listów do Prezesa NIK

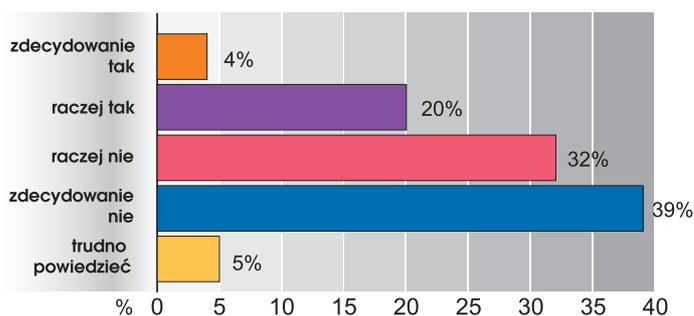
Dzisiaj, kiedy Państwo odwróciło się od swoich obywateli (zdecydowanej większości), ode mnie również – symbole Państwa nie mają dla mnie żadnego znaczenia. Eugeniusz Ś. Rencista, 55 lat

Nie uważam się za patriotkę i nigdy nie będę, ponieważ nie widzę przyszłości dla siebie w tym państwie (...) od prawie dwóch lat szukam pracy i niestety nie mogę jej otrzymać (...) Nie szanuję dzisiejszych polityków, rządu, a tym bardziej nie uważam, że powinnam szanować polskie symbole, które po prostu nic dla mnie nie znaczą. Nie otrzymałam nic od tego państwa, więc nie zamierzam nic dawać z siebie (...) mam dopiero 21 lat. Kama

Po czyjej stronie w szczególności leżą przyczyny niewłaściwego używania symboli państwowych przez Polaków oraz nieodpowiedniej postawy wobec tych symboli?

Czy zgadza się Pan(i) z tymi, którzy twierdzą, że w XXI wieku pojęcie patriotyzmu jest pojęciem przestarzałym?

Z listów do Prezesa NIK

Wyniki ankiety przeprowadzonej w związku z listem Prezesa NIK wśród 146 uczniów gimnazjum w Szczecinie

Jakie jest znaczenie symboli państwowych: patriotyczne (24%), wiem że jestem Polakiem (22%), jestem wzruszony dumny (19%), obojętne (3%), nie wiem (5%)

Z jakich okazji należy używać symboli: świąt państwowych (46%), uroczystości państwowych (25%), uroczystości sportowe (21%), duże imprezy szkolne (7%)

Czy jest potrzeba kształtowania kultury używania symboli: tak (83%)

nim flagę państwową przechowuje w domu co piąty z ankietowanych, a w centralnym co czwarty, to w regionie wielkopolskim mają ją prawie dwie trzecie badanych. W tym przypadku decydującą rolę odgrywają zatem lokalne i regionalne tradycje, nie zaś indywidualne cechy badanych.

Nie od rzeczy będzie jednak zauważyć, iż jedynie mniejsza część spośród tych, którzy przechowują flagę narodową w domu, wywiesza ją prawie zawsze w dni świąt narodowych, niektórzy od czasu do czasu, zaś trzecia część nie robi tego w ogóle. W sumie z przeprowadzonego badania wynika, iż nie więcej niż czwarta część Polaków w dni świąteczne wywiesza biało-czerwoną flagę. Zdaniem OBOP,

również i ta wielkość sprawia wrażenie zawyżonej, ponieważ część badanych zazwyczaj udziela odpowiedzi niezgodnych z prawdą, zgodnych natomiast z oczekiwanym wzorcem społecznym, w tym wypadku wzorcem „dobrego Polaka”. Z badań wynika również, że mają w domu i wywieszają flagę częściej niż inni, ludzie z wykształceniem wyższym, mieszkańcy wielkich miast, wierzący i praktykujący oraz ludzie o poglądach prawicowych. I tutaj decydują jednak różnice regionalne, a bezkonkurencyjny pozostaje region wielkopolski, w którym flagi wywiesza niemal połowa ankietowanych. Tak więc o ile w Wielkopolsce flaga wisząca na balkonie

w dniu święta narodowego jest widokiem powszechnym, to w Polsce centralnej i wschodniej stanowi przypadek rzadki, a nawet wyjątkowy.

Autorzy listów nadesłanych do Najwyższej Izby Kontroli podkreślali głębokie przywiązanie do symboli naszego państwa oraz troskę o ich właściwe używanie, zwracając uwagę, że od sposobu traktowania własnych symboli zależy, jak postrzega się Polskę. Jednocześnie pisano

o licznych nieprawidłowościach w używaniu godła i flagi. Za szczególnie naganne uznano nieprawidłowości występujące w urzędach państwowych – używanie wizerunku orła z czasów PRL z dorysowaną lub doklejoną koroną oraz brak dbałości o stan godła i flagi. Wskazywano na nadużywanie symboli państwowych przez polityków oraz przez różne grupy zawodowe podczas akcji protestacyjnych, a także niewłaściwe, bez należytej czci i szacunku, używanie flagi państwowej przez kibiców sportowych. Sprzeciw budziły artystycznie przetworzone wykonania hymnu RP. Podkreślano niestosowność eksponowania symboli w sposób, który je ośmiesza.

W odczuciu obywateli w niedostatecznym stopniu przekazuje się dzieciom i młodzieży wartości patriotyczne. Wskazywano na potrzebę wychowania młodego pokolenia w duchu poszanowania dla symboli narodowych i miłości do ojczyzny. Przed wojną rolę taką spełniały przede wszystkim dom i rodzina, gdzie tradycyjnie pielęgnowano wartości narodowe, a także szkoła i organizacje młodzieżowe.

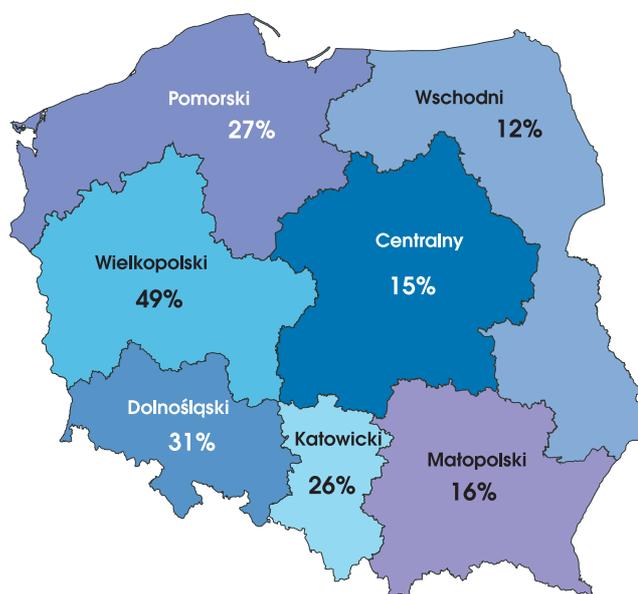
W większości listów podkreślano potrzebę kształtowania kultury używania symboli narodowych, zarówno przez administrację publiczną, jak i obywateli.

3.2.4. Propagowanie wiedzy dotyczącej symboli państwowych

Z informacji kuratoriów na temat form i sposobów przekazywania wiedzy dotyczącej symboli państwowych dzieciom i młodzieży szkolnej wynika, że poziom przygotowania, sposób prowadzenia i stopień realizacji treści kształcenia patriotycznego i obywatelskiego jest zadowalający. Zagadnienia te są systematycznie sprawdzane w ramach nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez kuratoria oświaty. Pomocą dla nauczycieli w przekazywaniu wiedzy o symbolach narodowych jest m.in. pakiet informacyjny pt. „Moja Polska”, przygotowany przez Kancelarię Prezydenta RP, zawierający również scenariusze zajęć z wychowania patriotycznego.

Propagowanie symboli państwowych w wychowaniu przedszkolnym odbywa się poprzez budowanie pozytywnych emocji związanych z przynależnością do społeczności, w której dziecko się wychowuje oraz do ojczyzny. W szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadpodstawowych realizacja treści związanych z symbolami państwowymi odbywa się głównie na lekcjach historii, wiedzy o społeczeństwie, języka polskiego, godzinach do dyspozycji wychowawcy klasy, tzw. ścieżek edukacyjnych – europejskiej i regionalnej. Do tego celu wykorzystywane są również formy pozalekcyjne, takie jak akademie, gabloty i gazetki szkolne, izby pamięci i tradycji, a także konkursy i wycieczki do muzeów. Większość szkół korzysta również z własnych lub opracowanych przez kuratoria „ceremoniałów szkolnych”, które mają na celu propagowanie symboli narodowych oraz kształtowanie postaw patriotycznych^{78/}. Pozytywnym przykładem było przekazanie szkołom i placówkom województwa kujawsko-pomorskiego przez Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy opracowania zawierającego zasady eksponowania flagi Unii Europejskiej w instytucjach podległych nadzorowi^{79/}. Stanowiło to reakcję na sygnały o zbyt swobodnym stosowaniu zasad „protokołu flagowego”. Tylko jedno kuratorium oświaty przyznało, że brak jest spontanicznego, dobrowolnego udziału dzieci i młodzieży w uroczystościach organizowanych przez instytucje zewnętrzne, a znajomość hymnu państwowego przez

Odsetek respondentów posiadających flagę i wywieszających ją z okazji świąt narodowych według regionów

REGIONY WEDŁUG GUS

Pomorski – byłe województwa: bydgoskie, elbląskie, gdańskie, koszalińskie, słupskie, szczecińskie, toruńskie.

Wschodni – byłe województwa: białkopodlaskie, białostockie, chełmskie, lubelskie, łomżyńskie, olsztyńskie, suwalskie, zamojskie.

Wielkopolski – stare województwa: gorzowskie, kaliskie, końskie, leszczyńskie, pilskie, poznańskie, zielonogórskie.

Małopolski – byłe województwa: kieleckie, krakowskie, krośnieńskie, nowosądeckie, przemyskie, rzeszowskie, tarnowskie, tarnobrzesckie.

Katowicki – byłe województwa: bielskie, częstochowskie, katowickie.

Dolnośląski – byłe województwa: jeleniogórskie, legnickie, opolskie, wałbrzyskie, wrocławskie.

Centralny – byłe województwa: warszawskie, ciechanowskie, łódzkie, ostrołęckie, piotrkowskie, płockie, radomskie, siedleckie, sieradzkie, skierniewickie, włocławskie.

Z listów do Prezesa NIK

Pracuję w zagranicznej korporacji. Nie ma tu miejsca na podziały narodowe i afiszowanie się symbolami narodowymi. Sławek

W Polsce dużo ludzi wstydi się Polski, więc może być problem ze znalezieniem chętnych (do wywieszania flagi). Zekij

Najpierw jest potrzebna mądra ustawa, a potem edukacja i uwrażliwienie polskiego społeczeństwa, szczególnie chodzi mi o ludzi, którym powierza się stanowiska związane z edukacją młodzieży, kulturą, pełnieniem funkcji w administracji państwowej itd. Urszula

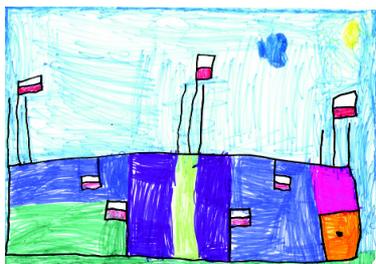
^{78/} Z obserwacji przebiegu zajęć poświęconych wychowaniu patriotycznemu w jednym z warszawskich przedszkoli oraz w liceum ogólnokształcącym wynika, że wiedza na temat symboli narodowych przekazywana jest adekwatnie do możliwości percepcji dzieci i młodzieży. Dzieci pytane o flagę polską i hymn, potrafiły właściwie wskazać (narysować) okoliczności ich używania. Dla młodzieży pojęcie patriotyzmu, poza jego tradycyjnym pojmowaniem, wiązało się również z przestrzeganiem prawa.

^{79/} Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy opracowało własne zasady na podstawie opracowania Komisji Heraldycznej MSWiA. MSWiA zamieściło na swojej stronie internetowej *Zasady eksponowania flagi Unii Europejskiej na terytorium RP na siedzibach polskich urzędów*

Przedszkole Państwowe nr 390 w Warszawie, rysunki dzieci na temat symboli państwowych

Zuzia lat 5

Damian lat 6

Z listów do Prezesa NIK

Zawsze czułem się patriotą (również regionalnym), a w największym stopniu taka moja postawa została ukształtowana w klasach 1 – 3 szkoły podstawowej, kiedy poznałem legendę o założeniu państwa polskiego i genezie naszych symboli.
Piotr K., 20 lat.

Należałoby wyprodukować ulotki informacyjne, które byłyby w każdej administracji czy szkole dla każdego. Grzegorz M.

Na 5 alei w Nowy Jorku w każdym oknie jest flaga. Ja im tego zazdrozczę: potrafią być dumni ze swego pochodzenia narodowego i nie uważać wyrażania tej dumy za „obciach”. Tak więc symbole te powinny być – podobnie jak w USA – stosowane przez obywateli według ich uznania, bo to oni stanowią naród, a nie według uznania urzędów – które niejednokrotnie swoim skorumpowaniem depczą wartości, które te symbole reprezentują.
Paweł B.

Proponuję, aby powstała jakaś akcja pod tytułem: FLAGA W KAŻDYM DOMU oraz żeby ktoś wydrukował ulotki informujące o traktowaniu naszych symboli narodowych z zaznaczoną podstawą prawną.
Jakub K.

uczniów ogranicza się najczęściej do jednej zwrotki (podobne wnioski, po przeprowadzeniu ankiet w szkołach, zamieściła prasa w innym rejonie kraju)^{80/}.

Z wypowiedzi obywateli, stanowiących odpowiedź na list Prezesa NIK można wnioskować, że propagowanie symboli państwowych – historii symboli i prawidłowych wzorców postępowania – w odbiorze społecznym jest niewystarczające. Autorzy listów wielokrotnie zwracali też uwagę na dużo bardziej powszechną, aniżeli w Polsce, obecność symboli państwowych w innych krajach.

Istotną rolę w propagowaniu symboli państwowych odgrywają środki przekazu^{81/}. W audycjach Polskiego Radia S.A. tematyka ta pojawiała się w różnych programach, głównie w Programie 1 PR, który „ze szczególną starannością przygotowywał się do nagłośnienia i utrwalenia w pamięci słuchaczy nowego święta, obchodzonego od 2004 roku Dnia Flagi. (...) Do akcji upowszechnienia nowego święta przyłączyły się – stosownie do swojej specyfiki – także pozostałe programy PR”^{82/}. Przedstawione wcześniej wyniki badania opinii publicznej wskazują, że wiedza na ten temat była jednak znikoma.

Należy nadmienić, że informacja o rozpoczęciu kontroli NIK dotyczącej używania symboli państwowych wzbudziła zainteresowanie społeczne, czego wyrazem były nie tylko przesyłane do NIK listy, ale również podejmowane inicjatywy obywatelskie, polegające m.in. samorzutnym sprawdzaniu poprawności symboli państwowych umieszczanych w urzędach administracji publicznej. W niektórych z nich dokonano wymiany flag i godeł, w przypadku niezgodności z wymogami ustawowymi. Nawet samo zainteresowanie się tym zagadnieniem jest pozytywną reakcją.^{83/} Zareagowali też niektórzy nauczyciele i studenci, podejmując własne badania^{84/}.

Należy podkreślić, że w innych krajach podstawowa wiedza o symbolach państwowych jest egzekwowana od osób ubiegających się o obywatelstwo. Dzieje się tak m.in. w USA, Kanadzie, Szwajcarii^{85/}. W Polsce tego rodzaju wymóg prawny nie obowiązuje.

^{80/} Tam, gdzie sprawdzono, okazało się, że skuteczność przekazywania wiedzy na temat symboli państwowych jest bardzo niska. Np. w *Dzienniku Wschodnim Lubelskim* zamieszczono 17 lutego 2005 r. informację o wynikach ankiety przeprowadzonej wśród gimnazjalistów i licealistów w 6 lubelskich szkołach. – dzieci nie znają autora słów hymnu, a zaśpiewać potrafią tylko pierwszą zwrotkę i refren (lepsi uczniowie nawet drugą). Zachowanie uczniów podczas uroczystości świadczy o braku szacunku dla godła i flagi. Jednocześnie ankietowane młode osoby uważają, że kochają Polskę.

^{81/} Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 o radiofonii i telewizji (Dz.U. z 2001 r. Nr 101 poz. 114 ze zm.).

^{82/} Pismo J.M. Osińskiego, dyrektora Biura Programowego Polskiego Radia S.A. (z pisma wynika, że łącznie tematyce tej poświęcono ok. 380 minut czasu programowego).

^{83/} Przeprowadzenie ankiet przez Zachodniopomorskie Kuratorium Oświaty w 35 szkołach omawiała prasa regionalna (m.in. „Głos Pomorza” z 31.12.2004. „Gazeta Wyborcza-Szczecin” z 28.12.2004) Kuratorium oceniło pozytywnie wyniki ankiety, jednak dostrzeżono również konieczność wprowadzenia zmian w sposobie wychowania patriotycznego w szkołach. Zbyt wielu uczniów nie wie co oznacza słowo patriotyzm, często też nie znają słów hymnu narodowego.

^{84/} Np. członkowie koła naukowego socjologii z Wrocławia przeprowadzili ankietę tematycznie związaną z symbolami państwowymi wśród młodzieży akademickiej.

^{85/} Np. w Kanadzie należy udzielić odpowiedzi m. in. na następujące pytania: Jak wygląda flaga Kanady; jaka pieśń jest hymnem państwa i zacytować dwie pierwsze linie; jakie jest pochodzenie nazwy państwa i jakie zwierzę jest oficjalnym symbolem państwa.

4.

INFORMACJE DODATKOWE O PRZEPROWADZONEJ KONTROLI

4.1. Przygotowanie kontroli

Najwyższa Izba Kontroli po raz pierwszy dokonała oceny używania symboli Rzeczypospolitej Polskiej przez jednostki administracji publicznej. W badaniach kontrolnych skoncentrowano się na szczegółowym zbadaniu kilku wybranych, kluczowych dla tego zagadnienia naczelnych organów administracji, które powinny odgrywać wiodącą rolę w kształtowaniu kultury używania symboli narodowych zarówno w kraju, jak i za granicą. W celu uzyskania danych na temat stanu faktycznego w krótkim czasie i przy zastosowaniu możliwie niskich kosztów kontroli zdecydowano się przeprowadzić kontrolę w 5 jednostkach administracji rządowej szczebla centralnego oraz w wybranych losowo 2 urzędach wojewódzkich i w organach samorządowych tychże województw, również wybranych losowo – po 2 urzędy miasta i urzędy gminy. Ponadto skontrolowano 2 jednostki służb mundurowych – Komendę Główną Policji i Graniczną Placówkę Kontrolną w Terespolu. Na zlecenie NIK, Biuro Kontroli Wewnętrznej i Audytu przeprowadziło kontrolę w jednostkach dzielnicowych Urzędu m.st. Warszawy.

Oprócz bezpośrednich badań kontrolnych przeprowadzonych w wybranych podmiotach administracji publicznej, wykorzystano kilka rzadziej stosowanych metod kontroli. I tak:

- przeanalizowano i porównano z ustawodawstwem krajowym przepisy prawa dotyczące używania symboli państwowych wybranych krajów;
- zorganizowano i przeprowadzono panel ekspertów, dzięki któremu powstały dwa opracowania dotyczące zasad dobrej praktyki używania symboli państwowych – jeden przeznaczony dla urzędów administracji publicznej, drugi dla społeczeństwa;
- kierownicy podmiotów kontrolowanych zostali poinformowani, że ocena używania symboli państwowych będzie dokonywana na podstawie przepisów ustawy, natomiast w kwestiach nieuregulowanych przepisami prawa, „Zasady dobrej praktyki” mogą być traktowane jako wskazówka do ulepszeń w tej dziedzinie. Opracowanie to zostało przyjęte przychylnie, a do jego ostatecznej wersji przyczyniły się również uwagi i komentarze sporządzone przez kierowników kontrolowanych podmiotów;
- w ramach badań pn. *Polskie symbole państwowe w dzisiejszej Polsce*, przeprowadzonych na zlecenie NIK przez TNS OBOP w grudniu 2004 r., ankietowanemu zadano między innymi pytania dotyczące obecności symboli państwowych w życiu społecznym i zaobserwowania ewentualnych przejawów braku szacunku dla symboli. Zbadano też, czy dla Polaków pojęcie patriotyzmu jest nadal aktualne;
- przeanalizowano odpowiedzi (230) na list Prezesa NIK do obywateli, co pozwoliło na poznanie wiedzy i świadomości obywateli dotyczącej używania flagi i godła RP, a także ich stosunku do symboli państwowych;
- przeprowadzono obserwację przebiegu zajęć poświęconych symbolom RP w państwowym przedszkolu i w liceum ogólnokształcącym, w celu poznania stanu świadomości najmłodszego pokolenia Polaków oraz sposobu przekazywania wiedzy na ten temat;

- na znacznie większą skalę, niż to ma miejsce w innych kontrolach, korzystano z uprawnienia do żądania dokumentów i materiałów niezbędnych do przygotowania i przeprowadzenia kontroli^{86/}. Pozwoliło to na osiągnięcie celu kontroli przy znacznie niższych kosztach niżby to miało miejsce przy zastosowaniu bezpośrednich badań w tych jednostkach;
- zlecono przeprowadzenie ekspertyz prawidłowości flag i godła dostępnych na rynku.

4.2. Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli

Do kierowników skontrolowanych jednostek skierowano wystąpienia pokontrolne. Dziesięć z nich zawierało wnioski^{87/}, które dotyczyły m.in.:

- wymiany nieprawidłowych godła i flag,
- wyposażenia wszystkich pomieszczeń urzędowych w godła państwowe,
- określenia odpowiedzialności i obowiązków pracowników w zakresie używania symboli państwowych,
- uwzględnienia w planie pracy komórki kontroli wewnętrznej problematyki używania symboli państwowych.

Ponadto do Ministra Kultury skierowano wniosek o zapewnienie realizacji zadań dotyczących zatwierdzenia tekstu muzycznego hymnu w układach na zespoły chóralskie, instrumentalne i instrumentalno-wokalne.

Kierownicy dwóch jednostek zgłoszyli zastrzeżenia do wystąpień pokontrolnych, które zostały w całości oddalone^{88/}. Wszyscy adresaci wystąpień pokontrolnych poinformowali NIK o działaniach podjętych w celu realizacji wniosków pokontrolnych. Polegały one w szczególności na dokonaniu przeglądu oraz wymianie nieprawidłowych symboli państwowych na zgodne z wzorem ustawowym, przypisaniu odpowiedzialności za prawidłowe używanie flagi i godła, a także objęciu problematyki używania symboli państwowych działaniami komórek kontroli wewnętrznej poszczególnych urzędów.

^{86/} Art. 29 pkt 1 ustawy o NIK.

^{87/} Wystąpienia skierowane do MON Komendy Głównej Policji oraz Placówki Straży Granicznej nie zawierały wniosków pokontrolnych, ze względu na nieustwierdzenie nieprawidłowości lub niezwłoczne ich usunięcie, jeszcze w trakcie trwania czynności kontrolnych.

^{88/} Zastrzeżenia zgłosił Wojewoda Warmińsko-Mazurski oraz Burmistrz Miasta i Gminy Biskupiec.

ZAŁĄCZNIK NR 1:**Wykaz aktów prawnych dotyczących kontrolowanej działalności**

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).
2. Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 7 poz. 18 ze zm.).
3. Dekret z dnia 7 grudnia 1955 r. o godle i barwach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz o pieczęciach państwowych (Dz. U. Nr 47, poz. 314 ze zm.).
4. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.).
5. Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 1971 r. Nr 12, poz. 114 ze zm.).
6. Ustawa z dnia 18 stycznia 1951 r. o dniach wolnych od pracy (Dz. U. Nr 4 poz. 28 ze zm.).
7. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329 ze zm. jf. Dz. U. z 2004 r. Nr 256 poz. 2572 ze zm.).
8. Ustawa z dnia 15 lutego 1982 r. o obywatelstwie polskim (Dz. U. z 2000 r. Nr 28 poz. 353 ze zm.).
9. Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz. U. z 2001 r. Nr 101 poz. 114 ze zm. jf. Dz. U. z 2004 r. Nr 235, poz. 2531, ze zm.).
10. Ustawa z dnia 26 kwietnia 1950 r. o ustanowieniu 1 maja świętem państwowym (Dz. U. Nr 19, poz. 157).
11. Ustawa z dnia 15 lutego 1989 r. o ustanowieniu Narodowego Święta Niepodległości (Dz. U. Nr 6, poz. 34).
12. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 o przywróceniu Święta Narodowego Trzeciego Maja (Dz. U. Nr 28, poz. 160).
13. Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (jf. Dz. U. z 2001 r. Nr 85 poz. 937 ze zm.).
14. Konwencja Wiedeńska z dnia 18 kwietnia 1961 r. o stosunkach dyplomatycznych (Dz. U. z 1965 r. Nr 37, poz. 232).
15. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51, poz. 458 ze zm.).
16. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 marca 2000 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania w sprawach o nadanie lub wyrażenie zgody na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego oraz wzorów zaświadczeń i wniosków (Dz. U. Nr 18, poz. 231 ze zm.).
17. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 grudnia 1999 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej dla organów gmin i związków międzygminnych (Dz. U. Nr 112 poz. 1319 ze zm.).
18. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej dla organów powiatu (Dz. U. Nr 160 poz. 1074, ze zm.).
19. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej dla organów samorządu województwa (Dz. U. Nr 160, poz. 1073, ze zm.).
20. Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 7 marca 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad podnoszenia flagi państwowej z godłem Rzeczypospolitej Polskiej przez polskie przedstawicielstwa dyplomatyczne, urzędy konsularne oraz inne oficjalne przedstawicielstwa i misje za granicą (Dz. U. Nr 34, poz. 324).

ZAŁĄCZNIK NR 2**Szczegółowe zagadnienia prawne dotyczące kontrolowanej działalności****Ramy prawne**

Wyobrażenie orła białego w czerwonym polu tarczy, które w Konstytucji RP oraz ustawie o godle jest określane mianem *godła* - zgodnie z zasadami heraldyki - powinno być nazywane *herbem*. Wyróżnia się dwie podstawowe części herbu: *tarczę* (jej powierzchnię nazywamy polem) oraz *godło* (znak w polu tarczy). Zmiana terminu herb na godło nastąpiła podczas prac nad konstytucją z 1952 r., aby uniknąć skojarzeń ze szlachecką przeszłością Polski.

Z pięciu obligatoryjnych upoważnień do wydania przepisów wykonawczych, które były zawarte w ustawie o godle, od początku jej obowiązywania, tj. od 31 stycznia 1980 r., zrealizowano jedynie dwa:

- rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 7 marca 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad podnoszenia flagi państwowej z godłem Rzeczypospolitej Polskiej przez polskie przedstawicielstwa dyplomatyczne, urzędy konsularne oraz inne oficjalne przedstawicielstwa i misje za granicą (Dz. U. Nr 34 poz. 324),
- zarządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 29 stycznia 1996 r. w sprawie szczegółowych zasad używania znaków Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustalenia innych znaków używanych w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. Nr 14 poz. 178).

Spośród niezrealizowanych pięciu upoważnień ustawowych, wykonanie trzech z nich było obowiązkowe, a dwóch fakultatywne. Niezrealizowane upoważnienia obligatoryjne dotyczyły:

- określenia sposobu podnoszenia flagi państwowej z godłem RP na cywilnych lotniskach i lądowiskach oraz na cywilnych samolotach komunikacyjnych podczas lotów za granicą (art. 8 ust. 3 - upoważnienie dla Ministra Komunikacji, a od 22 lutego 1990 r. dla Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej),
- ustalenia wzoru flag na oznaczenie pełnionej specjalnej służby państwowej oraz okoliczności i warunki ich podnoszenia (art. 9 ust. 3 - upoważnienie dla Ministra Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej, od 22 lutego 1990 r. dla Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej, a od 4 września 1997 r. dla ministra właściwego w sprawach gospodarki morskiej),
- określenia zachowania się osób w umundurowaniu, występujących w zorganizowanej grupie podczas wykonywania lub odtwarzania hymnu (art. 17 ust. 1 pkt 1 w zw. z art. 14 ust. 2 - upoważnienie dla Rady Państwa, a od 22 lutego 1990 r. dla Prezydenta RP).

Niezrealizowane upoważnienia fakultatywne dotyczyły:

- przewidujących obowiązek podnoszenia flagi państwowej RP, także w innych wypadkach, niż określone w ustawie (art. 17 ust. 1 pkt 1 w zw. z art. 10 - upoważnienie dla Rady Państwa, a od 22 lutego 1990 r. dla Prezydenta RP),
- określających zasady obchodów świąt i rocznic państwowych oraz innych uroczystości o zasięgu państwowym lub lokalnym – biorąc pod uwagę uwarunkowania kulturowe i historyczne oraz przyjęte w tym zakresie zwyczaje, kierując się w szczególności potrzebami społeczności lokalnych (art. 17 ust. 1 pkt 2 - upoważnienie dla Rady Państwa, a od 22 lutego 1990 r. dla Prezydenta RP).

Poza Konstytucją, ustawą o godle oraz przepisami wydanymi na jej podstawie, używanie symboli, szczególnie godła lub wizerunku orła ustalonego dla godła, jest przedmiotem licznych przepisów szczegółowych. Regulacje dotyczą m.in. wykorzystania wizerunku godła na pieczęciach, dokumentach tożsamości, legitymacjach służbowych, medalach i odznakach, świadectwach szkolnych, różnego rodzaju certyfikatach, jako element umundurowania, przy czym stosuje się najróżniejsze przetworzenia np. orzeł złoty, czarny, srebrny oraz różne kształty i kolory tarczy.

Określenie wizerunków graficznych symboli

Wizerunki graficzne godła i flagi (zamieszczone w załącznikach nr 1, 2 i 3 do ustawy) precyzyjnie określają wygląd tych symboli. Niezależnie od tej oceny sformułować można następujące uwagi:

- w załączniku nr 1 wizerunek godła został wydrukowany w sposób niestaranny: mało precyzyjnie spasowano sam wizerunek Orła z podkładem (kolorem pola tarczy), widoczne w tylnej partii szyi i głowy w postaci wąskiej, białej, równoległej krawędzi z małym półkolistym występem u szczytu głowy i w lewym górnym rogu korony, nie określono również wymaganego odcienia czerwieni pola tarczy (powinien być taki, jak określony dla flagi),
- w załączniku nr 2, zawierającym wzór barw, zawarto współrzędne trójchromatyczne określające przedział, w jakim powinny mieścić się odcienie barw białej i czerwonej. Ocena spełnienia tego warunku nie jest możliwa dla obserwatora i wymaga przeprowadzenia specjalnych badań w warunkach laboratoryjnych,
- w załączniku nr 3 określono wzór flagi państwowej RP oraz flagi państwowej z godłem. Dla flagi państwowej określono proporcję szerokości do długości. Pominięto jednak dla flagi państwowej z godłem, proporcję wysokości godła do szerokości flagi, która była określona do czasu nowelizacji ustawy w 1990 r.

Używanie symboli

Godło

W ustawie odrębnie uregulowano sprawy używania wizerunku orła ustalonego dla godła, umieszczania godła wewnątrz pomieszczeń oraz na budynkach stanowiących siedziby urzędowe jednostek.

Obowiązek używania wizerunku orła ustalonego dla godła przypisano bardzo szerokiej grupie podmiotów, do których zaliczono m. in.: organy władzy państwowej i administracji rządowej, organy samorządowe, sądy, prokuratury i komorników sądowych, samorządowe kolegia odwoławcze, regionalne izby obrachunkowe, jednostki organizacyjne Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, jednostki organizacyjne Policji, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Obrony Cywilnej Kraju, szkoły publiczne, szkoły niepubliczne o uprawnieniach szkół publicznych, państwowe szkoły wyższe, niepaństwowe szkoły wyższe oraz inne podmioty, jeżeli przepisy szczególne uprawniają je do używania wizerunku orła. Szereg organów państwowych, które używają wizerunku orła, zostało pominiętych w tym wyliczeniu, a jednocześnie brak jest przepisów szczególnych, uprawniających je do używania wizerunku orła. Wymienić tu można m.in. NIK, Rzecznika Praw Obywatelskich, Krajową Radę Radiofonii i Telewizji, Państwową Inspekcję Pracy, Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, Instytut Pamięci Narodowej – Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Krajowe Biuro Wyborcze.

Problem może również stanowić określenie zakresu upoważnienia do używania godła lub wizerunku orła ustalonego dla godła. Przykładowo istnieje duża różnorodność używania godła na wizytówkach urzędników państwowych.

Kolejna niejasność w stanie prawnym dotyczy podmiotów zobowiązanych do umieszczania godła na obiektach stanowiących siedziby urzędowe. Z ustawy o godle wynika, że jedyną taką grupą są przedstawicielstwa dyplomatyczne, urzędy konsularne oraz inne oficjalne przedstawicielstwa i misje za granicą, ale tylko w wypadkach przewidzianych w prawie i zwyczajach międzynarodowych^{1/}. Wymóg umieszczania na obiektach stanowiących siedziby urzędowe jednostek uprawnionych do używania wizerunku orła, powszechnie znanych, owalnych tablic z godłem na szarym tle i z białoczerwonym obramowaniem oraz tablic

^{1/} Art. 3 ust. 3 ustawy o godle.

z nazwą jednostki, wynikał z dekretu z dnia 7 grudnia 1955 r. o godle i barwach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz o pieczęciach państwowych ^{2/}. Wzory tablic zostały określone w załącznikach nr 3 i 4 do dekretu. W rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 1955 r. w sprawie tablic i pieczęci urzędowych ^{3/}, wydanym na podstawie dekretu określono wymiary tablic z godłem ^{4/} – większe dla organów naczelnych, NIK, Sądu Najwyższego, Prokuratury Generalnej i urzędów centralnych (60 na 48 cm), mniejsze dla innych jednostek organizacyjnych (50 na 40 cm) oraz wielkość liter na tablicach z nazwą (5 cm) i proporcję szerokości do długości tablicy (1/3). Jednak w 1980 r., wraz z wejściem w życie ustawy o godle, dekret stracił moc obowiązującą w części dotyczącej godła i barw. Taki nieostry sposób uchylecia przepisów spowodował, że obecną sytuację prawną można interpretować w ten sposób, że z całego dekretu zachowały moc obowiązującą wyłącznie przepisy dotyczące pieczęci urzędowych, co oznaczałoby, że jednostki państwowe nie tylko nie mają obowiązku umieszczenia na swojej siedzibie tablicy z godłem, ale nawet tablicy z nazwą jednostki.

Nieuregulowany jest sposób oznakowania jednostek samorządu terytorialnego zarówno na zewnątrz, jak i wewnątrz ich siedzib. Coraz więcej tych jednostek posiada herby lokalne, a jednocześnie wymaga się od nich umieszczania godła państwowego. Brak zasad ich umieszczania powoduje dużą dowolność – niektóre jednostki oznakowane są i godłem państwowym i herbem lokalnym, a inne np. wyłącznie herbem lokalnym.

Komisja Heraldyczna ^{5/}, do której zwróciła się NIK o wyrażenie opinii w sprawie umieszczania tablic z godłem na budynkach urzędów jest zdania, że „art. 8 dekretu z dnia 7 grudnia 1955 r. o godle i barwach PRL oraz pieczęciach państwowych (Dz. U. Nr 47, poz. 314 ze zm.), nie został uchylony przez art. 18 ustawy. Artykuł 8 dekretu nie dotyczy w sposób bezpośredni godła i barw państwowych, lecz określa tablice z godłem oraz tablice z napisami, jako specjalne oznakowanie budynków siedzib jednostek organizacyjnych uprawnionych do używania wizerunku orła. (...) Komisja Heraldyczna stoi na stanowisku bezwzględnego wymogu stosowania tablic urzędowych zarówno z godłem, jak i z napisami, na siedzibach jednostek organizacyjnych uprawnionych do używania wizerunku orła. To samo stanowisko zaprezentował w swoich pracach Zespół do opracowania projektu ustawy o symbolach państwowych Rzeczypospolitej Polskiej powołany przez Szefa Kancelarii Prezydenta RP.”

Barwy

Od 10 kwietnia 2004 r. wszyscy obywatele mają prawo używania barw RP, szczególnie w celu podkreślenia znaczenia uroczystości, świąt lub innych wydarzeń, w sposób zapewniający otoczenie ich należną czcią i szacunkiem ^{6/}.

Flagą państwową RP jest prostokątny płat tkaniny o barwach RP, umieszczony na maszcie. W ustawie określono dwa wzory flagi państwowej ^{7/}. Pierwszy, określony jak wyżej, i drugi, który pośrodku białego pasa ma umieszczone godło.

^{2/} Dz.U. Nr 47 poz. 314 ze zm.

^{3/} Dz.U. Nr 47 poz. 316 ze zm.

^{4/} §§ 4 i 5.

^{5/} Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji działając na podstawie art. 2a ust. 1 ustawy z dnia 21 grudnia 1978 r. o odznakach i mundurach (Dz. U. Nr 31, poz. 130 ze zm.) rozporządzeniem z dnia 20 stycznia 2000 r. (Dz. U. Nr 6 poz. 83 ze zm.) powołał Komisję Heraldyczną. Do zadań Komisji Heraldycznej, zgodnie z art. 2a powołanej wyżej ustawy należy m.in. udzielanie konsultacji władzom i organom administracji publicznej w dziedzinie właściwego używania insygniów władzy państwowej, herbów, flag, emblematów i innych znaków i symboli związanych z heraldyką i weksylologią.

^{6/} Art. 5 ust. 2 ustawy o godle.

^{7/} Art. 6 ustawy o godle.

Obowiązek podnoszenia flagi państwowej (bez godła) został nałożony na organy władzy państwowej oraz na polskie statki żeglugi śródlądowej. Organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego mają obowiązek podnoszenia flagi państwowej w czasie ich sesji^{8/}. Z okazji uroczystości oraz rocznic i świąt państwowych flagę RP podnoszą organy administracji rządowej i inne organy państwowe oraz państwowe jednostki organizacyjne, a także organy jednostek samorządu terytorialnego i samorządowe jednostki organizacyjne. Ponadto ustawodawca dopuścił również możliwość umieszczania flagi państwowej bez godła w innych miejscach niż wymienione w ustawie^{9/}.

Zwraca uwagę zastosowanie przez ustawodawcę w odniesieniu do flagi raz słów *podnosi się* (art. 7 ust.1), a raz *można umieszczać* (art. 7 ust.3). Termin „podnoszenie flagi” dotyczy czynności polegającej na wciąganiu jej na maszt, który występuje również w definicji flagi (*płat tkaniny umieszczony na maszcie*, art. 6 ust. 1). Wynika z tego, że wszystkie jednostki, na które nałożono obowiązek podnoszenia flagi państwowej, powinny być wyposażone w maszty(!). Wobec powyższego rodzą się wątpliwości związane z definicją flagi – jeżeli jest to płat tkaniny umieszczony na maszcie, to jak nazywać płat tkaniny o właściwych wymiarach umieszczony na drzewcu?

Zgodnie z ustawą o godle wyłączne prawo do używania tej flagi zostało przyznane przedstawicielstwom dyplomatycznym, urządóm konsularnym oraz innym oficjalnym przedstawicielstwóm i misjom za granicą, cywilnym lotniskóm i lądowiskóm, cywilnym samolotóm komunikacyjnym podczas lotów za granicą, kapitanóm (bosmanóm) portów. Polskie statki morskie podnoszą flagę z godłem jako banderę.

Flaga z godłem została wprowadzona przez Sejm w 1919 r. z wyłączeniem przeznaczeniem dla przedstawicielstw dyplomatycznych oraz jako bandera morska. Również Komisja Heraldyczna stoi na stanowisku, że „podnoszenie lub wywieszanie flagi z godłem przez inne podmioty niż wymienione w art. 8 jest nadużyciem. Z kolei art. 9 ust. 1 utożsamia flagę państwową z godłem RP z banderą podnoszoną wyłącznie przez polskie statki morskie. Stąd podnoszenie tej flagi na innych statkach niż morskie jest również nadużyciem.”

Na podstawie upoważnienia zawartego w art. 8 ust. 2 ustawy o godle, Minister Spraw Zagranicznych wydał rozporządzenie z dnia 7 marca 2002 r.^{10/} w sprawie szczegółowych zasad podnoszenia flagi państwowej z godłem Rzeczypospolitej Polskiej przez polskie przedstawicielstwa dyplomatyczne, urzędy konsularne oraz inne oficjalne przedstawicielstwa i misje za granicą. W rozporządzeniu^{11/} zawarto listę dni, w których flaga państwowa z godłem powinna być podnoszona, pominięto jednak jedyne święto państwowe, czyli 1 maja.

Podczas ostatniej nowelizacji ustawy o godle ustanowiono dzień 2 maja Dniem Flagi Rzeczypospolitej Polskiej^{12/}. Po raz pierwszy Dzień Flagi był obchodzony w 2004 r. W uzasadnieniu do poselskiego projektu nowelizacji ustawy^{13/} zapisano, że celem obchodów Dnia Flagi jest przypomnienie o historii i tradycji symboli państwowych. Zabrakło jednak wskazówek, jak obchodzić Dzień Flagi. Ponieważ jest to nowe święto, jeszcze nie ugruntowane w naszej tradycji, należałoby wydać wytyczne wskazujące, w jaki sposób powinno być obchodzone, przynajmniej w wstępnym okresie obowiązywania przepisu.

^{8/} Organami stanowiącymi jednostek samorządu terytorialnego są: rada powiatu, rada gminy, sejmik województwa.

^{9/} Art. 7 ust. 3 ustawy o godle.

^{10/} Dz. U. z 2002 r. Nr 34, poz. 324.

^{11/} § 1 rozporządzenia.

^{12/} Art. 6a ustawy o godle.

^{13/} Druk sejmowy nr 2149.

Ochrona symboli państwowych

W ustawie o godle zawarto ogólny przepis, że otaczanie symboli RP czcią i szacunkiem jest prawem i obowiązkiem każdego obywatela, wszystkich organów państwowych, instytucji i organizacji^{14/} oraz wymóg umieszczania godła i barw, a także wykonywania lub odtwarzania hymnu RP w sposób zapewniający im należną cześć i szacunek. Te ogólne wymogi nie zostały uszczegółowione ani w ustawie, ani w aktach wykonawczych.

Nie wskazano również podmiotu lub podmiotów, które byłyby odpowiedzialne za nadzór nad przestrzeganiem ustawy.

Przepisy ustawy nie regulują także spraw związanych z umieszczaniem symboli państwowych w internecie.

W ustawie o godle nie określono również wymogów dotyczących produkcji i sprzedaży godła i flagi państwowej, jak też prawidłowych wykonań hymnu RP.

---

^{14/} Art. 1 ust. 2 ustawy o godle.

ZAŁĄCZNIK NR 3**Ustawodawstwo innych krajów w zakresie posługiwania się symbolami państwowymi**

Symbole państwowe są bardzo ważnym elementem tożsamości państwowej. Zazwyczaj państwa posiadają trzy symbole: flagę, godło (herb) oraz hymn. Najbardziej rozpoznawalnym znakiem jest flaga. Czasami państwa posługują się dwoma wzorami flag – z herbem państwa i bez herbu. Oprócz Polski dwa wzory flag obowiązują m.in. w Austrii, Finlandii i Szwecji.

Z uwagi na swoje znaczenie, flaga znalazła bardzo szczególne miejsce w ustawodawstwie wielu krajów.

W Indiach przepisy dotyczące m.in. wyglądu flagi, znaczenia jej barw i symbolu koła (czakry), jak również szczegółowa procedura wciągania na maszt, wywieszania, używania przez organizacje publiczne i osoby prywatne, zasady prawidłowej prezentacji, zapobieganie znieważaniu flagi zostały zebrane w Kodeksie flagowym. W uzasadnieniu zamieszczonym w preambule do kodeksu flagowego Indii jako powód jego powstania podano m.in.: „pomimo przywiązania, poszanowania i wierności w stosunku do flagi krajowej często spotykany jest również brak świadomości nie tylko pośród osób indywidualnych, ale także organizacji, agencji rządowych w zakresie prawa, praktyk i konwencji, które mają zastosowanie do prezentowania flagi. Kodeks flagowy Indii stanowi próbę zebrania wszystkich praw, konwencji i praktyk oraz instrukcji w celu odpowiedniego pokierowania wszystkimi zainteresowanymi i dla ich dobra”.

W części pierwszej Kodeksu flagowego, oprócz szczegółowego opisu wyglądu flagi, określenia jej proporcji, zamieszczono wykaz 9 dopuszczalnych standardowych wielkości flagi, wraz z podaniem zastosowania dla niektórych z nich. Część druga Kodeksu flagowego poświęcona została zagadnieniom prezentacji flagi przez różne podmioty. W tej części również znalazły się przepisy karne wraz z katalogiem czynów uznawanych za zbezczeszczenie flagi. Na uwagę zasługuje surowość przewidzianej kary. Zgodnie z przepisami Kodeksu, kto w miejscu publicznym lub innym miejscu na widoku publicznym pali, bezcześci, profanuje, niszczy, oszpeca, depcze po lub w inny sposób okazuje swoje lekceważenie lub pogardę (słownie, na piśmie lub czynem) flagę narodową Indii podlega karze więzienia do lat trzech lub karze grzywny lub obu tym karom jednocześnie.

Również Stany Zjednoczone Ameryki Północnej posiadają Kodeks flagowy, który stanowi przewodnik w zakresie postępowania z flagą i jej prezentacji. W kodeksie tym znalazły się m.in. przepisy dotyczące ślubowania wierności fladze i sposobu jej składania, zasady korzystania z flagi przez osoby cywilne, czas i okazy, przy których flaga jest wywieszana, zachowanie podczas wciągania flagi na maszt, opuszczania lub jej ściągania.

Amerykański Kodeks flagowy przewiduje obowiązek umieszczania na co dzień flagi na lub przed budynkami instytucji publicznych, a ponadto określa szczegółowo 17 dni w roku, w których wywieszanie flag jest powszechne. Niemiecka ustawa w sprawie wywieszania flag na budynkach urzędów federalnych przewiduje 11 dni w których flagę należy wywieszać bez oddzielnego rozporządzenia. W ustawie o symbolach państwowych Republiki Słowackiej, podobnie jak w polskiej ustawie o godle, poprzestaje się na stwierdzeniu, że flaga państwowa powinna być wywieszana z okazji uroczystości państwowych.

Wiele państw w swoich przepisach dotyczących symboli państwowych zawarło szczegółowy opis sposobu prezentacji flagi państwowej. Jedne z najbardziej wyczerpujących regulacji tego zagadnienia znalazły się w kodeksie flagowym USA oraz kodeksie flagowym Indii.

Zgodnie z przepisami Kodeksu flagowego USA flagę należy wywieszać tylko od wschodu do zachodu słońca na budynkach i na masztach na zewnątrz. Dopuszczalne jest również wywieszanie flagi przez całą dobę, pod warunkiem, że zostanie odpowiednio oświetlona w porze nocnej. Flagą powinna być wywieszana na budynkach administracyjnych instytucji publicznych, albo w ich pobliżu, jak również w miejscach głosowania lub w ich pobliżu w dniach wyborów. Nie należy umieszczać żadnych innych flag lub propor-

ców powyżej lub jeżeli umieszczone są na tym samym poziomie, z prawej strony flagi Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Flaga USA wywieszona z inną flagą na ścianie na krzyżującym się drzewcu, powinna znajdować się po prawej stronie, a jej drzewiec powinien znajdować się przed drzewcem drugiej flagi. W przypadku jednoczesnego wywieszania flag dwóch lub więcej krajów, każda z nich musi powiewać z osobnego masztu tej samej wysokości.

W kodeksie opisano również sytuacje kiedy flaga wywieszana jest poziomo lub pionowo przy ścianie, nad środkiem ulicy, kiedy jest używana na podium dla mówcy lub w celu zaznaczenia wyjątkowego charakteru uroczystości.

Podobnie jak w amerykańskim kodeksie flagowym, w indyjskim kodeksie jako porę wywieszania flagi wskazano okres pomiędzy wschodem a zachodem słońca. Wywieszaniu flagi Indii z flagami innych państw poświęcono oddzielny dział.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami, kiedy flaga Indii wywieszana jest w linii prostej z flagami innych państw, powinna się ona znajdować po skrajnej prawej stronie, patrząc od strony osoby stojącej w środku rzędu flag, twarzą do publiczności. Kiedy flaga Indii wywieszana jest na ścianie wraz z inną flagą na krzyżującym się drzewcu, wówczas flaga Indii powinna znajdować się po prawej stronie, tzn. prawej stronie flagi, a jej drzewiec powinien się znajdować przed drzewcem drugiej flagi. Jest to taka sama regulacja jak w amerykańskim Kodeksie flagowym.

Również w niemieckiej ustawie w sprawie wywieszania flag na federalnych budynkach służbowych wywieszaniu flagi poświęcono odrębny rozdział. Podobnie jak w wyżej wymienionych regulacjach, zalecana pora prezentacji flagi przypada na okres od świtu - nie wcześniej jednak niż o godzinie 7 rano - do zachodu słońca. Jako pierwsze, honorowe miejsce umieszczania flagi państwowej, podobnie jak w dwóch poprzednich przypadkach wskazana jest skrajna prawa strona osoby stojącej w jednym rzędzie z flagami, twarzą do publiczności.

W słowackiej ustawie poświęconej symbolom państwowym pora wywieszania flag została określona inaczej niż w wyżej wymienionych przypadkach. Dekorowanie flagami rozpoczyna się najwcześniej o godzinie 18 dnia poprzedzającego uroczystości i kończy się najpóźniej o godzinie 8 rano dnia następnego po święcie. Jako miejsce honorowe prezentowania flagi państwowej również wskazano skrajną prawą stronę. Na uwagę zasługuje także wyraźne określenie organów nadzorujących wykonanie ustawy. Minister Spraw Wewnętrznych Republiki Słowackiej, urzędy wojewódzkie i powiatowe, w ramach sprawowanego nadzoru, mają obowiązek zwracać uwagę na błędy w stosowaniu ustawy, jak również egzekwować ich usunięcie.

Zagadnienia prezentacji flagi państwowej zostały także szczegółowo uregulowane w ukraińskich przepisach dotyczących symboli państwowych. Tu również wskazano na skrajną prawą stronę jako honorowe miejsce należne fladze państwowej. Wiele uwagi poświęcono ceremoniałowi podnoszenia i opuszczania flagi. Podkreślenia wymaga fakt, że szczególny nacisk położono na oddziaływanie ceremonii związanej z eksponowaniem flagi na kształtowanie młodego pokolenia w duchu patriotyzmu i głębokiego szacunku dla symboli państwowych. Zgodnie z ukraińskimi przepisami symbolika państwowa obowiązkowo wykorzystywana jest w czasie uroczystości szkolnych (święto pierwszego dzwonka, wręczenie świadectw, zaświadczeń, dyplomów), świąt państwowych i narodowych. W ceremonii wniesienia flagi państwowej z miejsca jej stałego przechowywania uczestniczy poczet sztandarowy, który przechodzi szkolenie w zakresie zasad zachowania się w czasie ceremonii. Wskazane jest, aby członkowie pocztu sztandarowego byli ubrani w odpowiednie uniformy. Na terenie placówki oświatowej może być przygotowany specjalny plac, na którym ustawia się maszt. Plac ten powinien być zawsze dokładnie uprzątnięty i uporządkowany. Do wciągnięcia na maszt flagi państwowej wyznaczany jest poczet sztandarowy. Flaga państwowa wciągana jest na maszt przy dźwiękach hymnu państwowego. Wszyscy obecni stoją na baczność patrząc na flagę.

Przedstawione wyżej wybrane przepisy dotyczące postępowania z symbolami państwowymi, wypracowane przez różne państwa, stanowią jedynie wąski wycinek problematyki związanej z symbolami państwowymi. Szczegółowe regulacje, takie jak wypracowane przez Indie czy USA niewątpliwie ułatwiają postu-

giwanie się symbolami państwowymi. Mają one nie tylko charakter ochronny ale przede wszystkim edukacyjny. Poprzez jasno określone zasady prezentacji symboli eliminują potencjalne błędy użytkowników wynikające z nieświadomości.

W tym kontekście wydaje się, że również polska ustawa powinna zostać wzbogacona o szczegółowe wytyczne dotyczące zasad prezentowania i używania symboli państwowych. Biorąc pod uwagę wyniki kontroli istnieje ogromna potrzeba określenia i ujednoczenia tych zasad oraz ich rozpropagowania.

ZAAŁĄCZNIK NR 4:

Wykaz skontrolowanych podmiotów oraz jednostek organizacyjnych NIK, które przeprowadziły kontrole

Lp	Jednostka organizacyjna NIK	Jednostki kontrolowane
1	2	3
1.	Departament Strategii Kontrolnej	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
2.	Departament Obrony Narodowej i Bezpieczeństwa Wewnętrznego	Ministerstwo Obrony Narodowej Komenda Główna Policji Graniczna Placówka Kontrolna w Terespolu
3.	Departament Administracji Publicznej	Ministerstwo Spraw Zagranicznych
4.	Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego	Ministerstwo Kultury Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu
5.	Delegatura w Krakowie	Małopolski Urząd Wojewódzki Urząd Gminy w Zielonkach Urząd Miasta w Wieliczce
6.	Delegatura w Olsztynie	Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki Urząd Gminy w Pieckach Urząd Miasta i Gminy Biskupiec

ZAŁĄCZNIK NR 5:

Lista osób zajmujących kierownicze stanowiska,
odpowiedzialnych za kontrolowaną działalność

Lp	Jednostki kontrolowane	Osoby zajmujące kierownicze stanowisko
1	2	3
1.	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji	Krzysztof Janik (od 19.10.2001 do 21.10.2003) Józef Oleksy (od 21.10.2003 do 21.04.2004) Jerzy Szmajdziński (od 21.04.2004 do 19.05.2004) Ryszard Kalisz (od 19.05.2004) Jerzy Bart, Dyrektor Generalny
2.	Ministerstwo Obrony Narodowej	Jerzy Szmajdziński Henryk Łatkowski, Dyrektor Generalny
3.	Komenda Główna Policji	Leszek Szreder
4.	Graniczna Placówka Kontrolna w Terespolu	Wojciech Wołoch, komendant
5.	Ministerstwo Spraw Zagranicznych	Włodzimierz Cimoszewicz (od 19.10.2001 do 5.01.2005) Adam Daniel Rotfeld (od 5.01.2005) Zbigniew Matuszewski, Dyrektor Generalny (od 10.05.2002 do 31.08.2004) Krzysztof Jakubowski, Dyrektor Generalny (od 1.09.2004)
6.	Ministerstwo Kultury	Waldemar Dąbrowski Edward Krasowski, Dyrektor Generalny (od 15.10.2002 do 8.11.2004) Dariusz Sobkowicz Dyrektor Generalny (od 9 listopada)
7.	Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu	Krystyna Łybacka (od 19.10.2001 do 2.05.2004) Miroslaw Sawicki (od 2.05.2004) Maciej Olejniczak, Dyrektor Generalny
8.	Małopolski Urząd Wojewódzki	Jerzy Adamik, Wojewoda Małopolski Jan Golba, Dyrektor Generalny
9.	Urząd Gminy w Zielonkach	Bogusław Król, wójt
10.	Urząd Miasta i Gminy w Wieliczce	Józef Duda, burmistrz
11.	Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki	Stanisław Leszek Szatkowski, Wojewoda Warmińsko-Mazurski Barbara Olechnowicz, Dyrektor Generalny
12.	Urząd Gminy w Pieckach	Maria Jarczewska, wójt
13.	Urząd Miasta i Gminy w Biskupcu	Marek Domin, burmistrz

Lp.	Nazwa	Ścisłe kierownictwo					Pozostała kadra kierownicza					Sale posiedzeń				
		L.pomieszczeń	L.godeł		%		L.pomieszczeń	L.godeł		%		L.pomieszczeń	L.godeł		%	
			ogółem	nieprawi- dłowych	(4:3)	(5:4)		ogółem	nieprawi- dłowych	(9:8)	(10:9)		ogółem	nieprawi- dłowych	(14:13)	(15:14)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji	7	7	5	100%	71%	53	42	23	79%	55%	5	4	2	80%	50%
2	Ministerstwo Spraw Zagranicznych	8	8	6	100%	75%	58	28	19	48%	68%	bd	bd	bd	bd	bd
3	Ministerstwo Kultury	5	5	0	100%	0%	15	15	0	100%	0%	1	1	0	100%	0%
4	Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu	7	7	0	100%	0%	33	24	0	73%	0%	4	4	0	100%	0%
5	Małopolski Urząd Wojewódzki	4	4	1	100%	25%	67	20	2	30%	10%	3	3	1	100%	33%
6	Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki	3	3	2	100%	67%	27	27	2	100%	7%	5	4	4	80%	100%
Administracja rządowa		34	34	14	100%	41%	253	156	46	62%	29%	18	16	7	89%	44%
7	Ministerstwo Obrony Narodowej	5	5	0	100%	0%	134	134	0	100%	0%	7	7	0	100%	0%
8	Komenda Główna Policji	4	4	0	100%	0%	35	30	0	86%	0%	9	9	0	100%	0%
9	Graniczna Placówka Kontrolna Straży Granicznej w Terespolu	2	2	0	100%	0%	1	1	0	100%	0%	1	1	0	100%	0%
MON i inne jedn. mundurowe		11	11	0	100%	0%	170	165	0	97%	0%	17	17	0	100%	0%
10	Zielonki	2	2	2	100%	100%	9	9	2	100%	22%	3	3	2	100%	67%
11	Wieliczka	3	3	1	100%	33%	14	14	0	100%	0%	1	1	0	100%	0%
12	Biskupiec	2	2	2	100%	100%	9	3	3	33%	100%	3	3	2	100%	67%
13	Piecki	1	1	1	100%	100%	1	1	0	100%	0%	1	1	1	100%	100%
14	18 jednostek dzielnicowych Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy *)	57	57	11	100%	19%	69	57	7	83%	12%	34	33	6	97%	18%
Administracja samorządowa		65	65	17	100%	26%	102	84	12	82%	14%	42	41	11	98%	27%

*) - Jednostki dzielnicowe Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy: Żoliborz, Wola, Włochy, Wilanów, Wesola, Wawer, Ursynów, Ursus, Targówek, Śródmieście, Rembertów, Praga Północ, Praga Południe, Ochota, Mokotów, Bielany, Białołęka, Bemowo.

Załącznik nr 6:

Zestawienie ważniejszych nieprawidłowości dotyczących używania godła

Pomieszczenia do kontaktów					Razem					Inne pomieszczenia					Skontrolowane ogółem				
L.pomieszczeń	L.godeł		%		L.pomieszczeń	L.godeł		%		L.pomieszczeń	L.godeł		%		L.pomieszczeń	L.godeł		%	
	ogółem	nieprawidłowych	(19:18)	(20:19)		ogółem	nieprawidłowych	(24:23)	(25:24)		ogółem	nieprawidłowych	(29:28)	(30:29)		ogółem	nieprawidłowych	(34:33)	(35:34)
18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37
3	1	0	33%	0%	68	54	30	79%	56%	55	14	8	25%	57%	123	68	38	55%	56%
10	6	2	60%	33%	76	42	27	55%	64%	86	6	2	7%	33%	162	48	29	30%	60%
2	2	0	100%	0%	23	23	0	100%	0%	6	0	0	0%	-	29	23	0	79%	0%
bd	bd	bd	bd	bd	44	35	0	80%	0%	45	6	0	13%	0%	89	41	0	46%	0%
4	0	0	0%	-	78	27	4	35%	15%	45	11	0	24%	0%	123	38	4	31%	11%
4	4	0	100%	0%	39	38	8	97%	21%	63	19	5	30%	26%	102	57	13	56%	23%
23	13	2	57%	15%	328	219	69	67%	32%	300	56	15	19%	27%	628	275	84	44%	31%
bd	bd	bd	bd	bd	146	146	0	100%	0%	202	202	0	100%	0%	348	348	0	100%	0%
2	1	0	50%	0%	50	44	0	88%	0%	72	0	0	0%	-	122	44	0	36%	0%
bd	bd	bd	bd	bd	4	4	0	100%	0%	16	16	0	100%	0%	20	20	0	100%	0%
2	1	0	50%	0%	200	194	0	97%	0%	290	218	0	75%	0%	490	412	0	84%	0%
1	1	1	100%	100%	15	15	7	100%	47%	12	12	0	100%	0%	27	27	7	100%	26%
1	1	0	100%	0%	19	19	1	100%	5%	10	10	0	100%	0%	29	29	1	100%	3%
1	0	0	0%	-	15	8	7	53%	88%	20	2	0	10%	0%	35	10	7	29%	70%
1	1	0	100%	0%	4	4	2	100%	50%	19	7	2	37%	29%	23	11	4	48%	36%
47	42	1	89%	2%	207	189	25	91%	13%	50	27	3	54%	11%	257	216	28	84%	13%
51	45	2	88%	4%	260	235	42	90%	18%	111	58	5	52%	9%	371	293	47	79%	16%

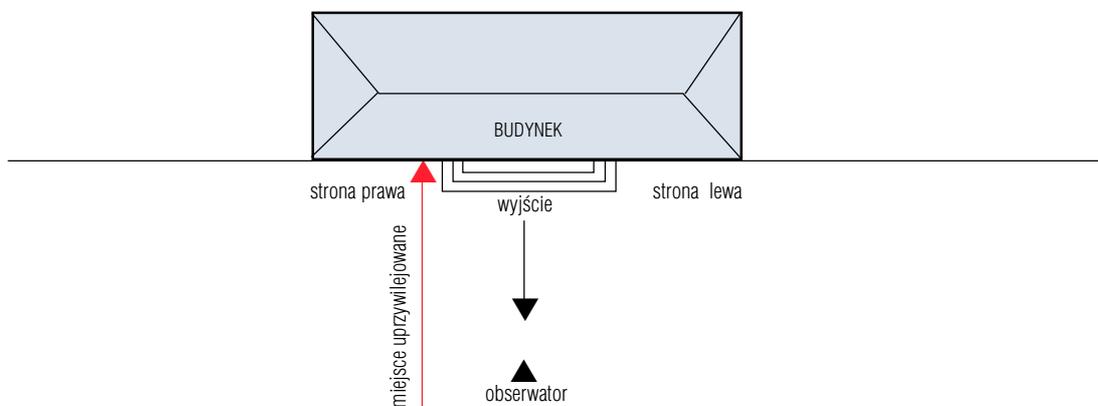

ZAŁĄCZNIK NR 7:**Zasady dobrej praktyki używania symboli państwowych przez administrację publiczną oraz placówki oświatowe**

Zasady dobrej praktyki są zbiorem wskazówek na temat właściwych sposobów używania i postępowania z godłem i barwami państwowymi, zapewniających tym symbolom należną cześć i szacunek, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa oraz wielowiekową tradycją. Poniższe zasady, przeznaczone dla administracji publicznej oraz placówek oświatowych, zostały ustalone na podstawie powszechnie uznanych praktyk i doświadczeń innych krajów, wyników dyskusji z udziałem przedstawicieli^{1/} różnych szczebli administracji publicznej oraz specjalistów z dziedziny heraldyki i weksylologii oraz opinii kierowników jednostek objętych kontrolą NIK.

1. Podstawowe zasady

- Godło i flaga są symbolami państwa, do których należy się odnosić z należną czcią i szacunkiem – chcemy być szanowani – szanujmy swoje znaki.
- Znaki państwowe mają pierwszeństwo przed każdym innym znakiem, np. znakami samorządowymi, organizacji, instytucji itp.
- Miejscem pierwszym (uprzywilejowanym) jest zawsze prawa strona osoby stojącej tyłem do budynku lub na prawo od godła, patrząc od strony godła (tj. kierunek, w którym patrzy orzeł). W heraldyce przyjmuje się odwrotny kierunek patrzenia, tj. nie z punktu widzenia obserwatora, ale z punktu widzenia godła lub flagi.

^{1/} W dyskusji panelowej wzięli udział: Hanna Archicińska-Gajewska, główny specjalista do spraw legislacji w Biurze Prawa i Ustroju, Kancelaria Prezydenta RP, Andrzej Bebłowski, członek zespołu do spraw unormowania przepisów dotyczących symboli państwowych przy Kancelarii Prezydenta RP, Andrzej Bujalski, p.o. dyrektora Biura Administracyjnego, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Marek Chodkiewicz, dyrektor Biura Administracyjno-Gospodarczego, Urząd Miasta Stołecznego Warszawy, Tadeusz Jeziorowski, kurator Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego, członek Komisji Heraldycznej przy Ministrze Spraw Wewnętrznych i Administracji, Prof. dr hab. Stefan K. Kuczyński, przewodniczący Komisji Heraldycznej przy Ministrze Spraw Wewnętrznych i Administracji, Andrzej Kunicki, zastępca dyrektora Wydziału Prawnego i Nadzoru, Wielkopolski Urząd Wojewódzki, Grzegorz Latos, sekretarz Komisji Heraldycznej w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, Anna Niedbała, kierownik Biura Prezydenta Miasta, Urząd Miasta w Ostrowcu Świętokrzyskim, Janusz Wach, naczelnik Wydziału Przywilejów i Immunitetu, Protokół Dyplomatyczny, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Szymon Wesolowski, referendarz w Departamencie Prawa Europejskiego, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej oraz pracownicy Departamentu Strategii Kontrolnej Najwyższej Izby Kontroli: Wojciech Wojciechowski, wicedyrektor, Ryszard Andziak, doradca prawny, Włodzimierz Bieroń, doradca prawny, Elżbieta Matuszewska, doradca techniczny, Bożena Sułkowska, doradca ekonomiczny, Agnieszka Adamczyk, specjalista k.p.

- Znaki państwowe gospodarza mają pierwszeństwo przed równorzędnymi im w hierarchii znakami państwa, w imieniu którego odbywa się wizyta władz państwowych.^{2/}
- Tradycyjnie godło i flaga pełnią rolę szczególnych znaków informacyjnych – należy je umieszczać w takich miejscach i w takiej liczbie, aby tę rolę spełniały; przy zwielokrotnieniu stają się dekoracją.

2. Dobre praktyki dotyczące używania symboli

- 2.1. W instytucji zobowiązanej do używania godła i wywieszania flagi RP zapisy określające odpowiedzialność za używanie symboli państwowych powinny być wprowadzone do regulaminu organizacyjnego lub innego dokumentu określającego zadania komórek organizacyjnych jednostki oraz do zakresów obowiązków odpowiedzialnych pracowników. Odpowiedzialność powinna obejmować w szczególności:
- właściwe umieszczanie godła i flag,
  - okresowe sprawdzanie ich stanu,
  - wymianę zużytych,
  - terminowe wywieszanie flag,
  - zbieranie flag wycofanych z użytku w celu ich godnego zniszczenia.
- Pracownik jednostki odpowiedzialny za gospodarowanie symbolami państwowymi powinien przynajmniej raz w roku sporządzić sprawozdanie z wykonanych obowiązków.
- 2.2. Używane godła i flagi muszą być zgodne z wzorami określonymi w ustawie. W związku z tym przy zakupie nowych godeł i flag należy upewnić się, że są zgodne z wzorami zawartymi w ustawie (żądać poświadczenia producenta o zgodności lub przynajmniej porównać z wzorami zawartymi w ustawie). W Polsce nie ma wymogu uzyskania licencji na produkcję godeł i flag odpowiadających wzorom ustawowym. W rezultacie dostępne na rynku godła i flagi często nie spełniają wymogów ustawowych (np. niezachowanie wymaganych proporcji, kolorów, odcieni, kształtów itp.).
- 2.3. Godła i flagi powinny być utrzymywane w czystości i w dobrym stanie fizycznym, tj. niezniszczone, nieuszkodzone, niezgniecione, niepostrzępione, niewyblakłe itp. Przydatne jest określenie minimalnej częstotliwości wymiany flag na czyste oraz czyszczenia godeł. Natychmiast należy reagować w przypadkach zanieczyszczenia (np. spowodowanego warunkami atmosferycznymi) lub uszkodzenia.
- 2.4. Godła i flagi powinny być przechowywane w czystym pomieszczeniu, w sposób zabezpieczający je przed zniszczeniem lub kradzieżą.
- 2.5. Wycofane z użycia godła i flagi nie mogą być wyrzucane do śmietnika, lub porzucane w przypadkowych miejscach, ale powinny być gromadzone i niszczone w sposób godny, najlepiej palone, po pozbawieniu ich cech używalności. Przed zniszczeniem flaga powinna być rozcięta, aby rozdzielić barwy. Metalowe tablice z godłem należy dokładnie zamalować przed zełomowaniem lub pociąć.
- 2.6. Instytucje zobowiązane do używania godła i flag RP powinny prowadzić ewidencję przychodów (zakupy) oraz rozchodów (protokoły niszczenia).

2/ Z okazji wizyt oficjalnych Ministerstwo Spraw Zagranicznych stosuje praktykę ustępowania miejsca uprzywilejowanego gościowi, ale wyłącznie wewnątrz budynku.

3. Godło

- Godło należy umieszczać w sposób zapewniający mu należną cześć i szacunek.
- Poza wizerunkiem godła zgodnym z ustawą, możliwe jest eksponowanie wizerunku orła artystycznie przetworzonego, jednak nie może on zastępować wizerunku ustawowego.
- Nie należy używać godła z okresu PRL z dorobioną koroną.

3.1. Siedziba instytucji zobowiązanej do umieszczania godła:

3.1.1. Na zewnątrz

- tablica z godłem po prawej stronie lub nad wejściem do budynku oraz tablica z nazwą instytucji, po prawej stronie, poniżej godła,
- jeżeli w budynku jest kilka urzędów, na budynku należy umieścić jedną tablicę z godłem, a poniżej tablice z nazwami poszczególnych instytucji,
- jeżeli na siedzibie organu samorządowego eksponowany jest herb miasta czy gminy, to powinien być umieszczony poniżej godła państwowego, lub po drugiej (lewej) stronie wejścia.

3.1.2. Wewnątrz (pomieszczenia urzędowe, sale posiedzeń, sale wykładowe i lekcyjne)

- pomieszczenia urzędowe należy rozumieć jako:
  - pomieszczenia zajmowane przez kadrę kierowniczą jednostki (tj. ściśle kierownictwo, kierownicy komórek organizacyjnych jednostki oraz ich zastępcy),
  - pomieszczenia, w których ma miejsce kontakt obywatela z urzędem lub z mediami np. biuro rzecznika prasowego, biuro podawcze, biuro przyjmowania skarg i wniosków itp.,
- pozycja godła w pomieszczeniu – najlepiej na ścianie na wprost wejścia, nad biurkiem urzędnika, albo na innej ścianie w miejscu widocznym od wejścia. Na tej samej ścianie, lub części ściany, na której umieszczone jest godło, nie należy umieszczać innych obiektów (np. kalendarze, obrazy, zdjęcia, tablice itp.).

3.1.3. Strony internetowe

Jednostki zobowiązane do umieszczania godła powinny je umieszczać również na swoich stronach internetowych, przy czym godło powinno być zgodne z wzorem ustawowym. Poza ustawowym godłem można umieścić również jego wizerunek artystycznie przetworzony. Jeżeli poza godłem umieszcza się na stronie również inny znak (np. godło województwa, miasta lub gminy) godło państwowe powinno być umieszczone na pozycji uprzywilejowanej.

3.2. Używanie wizerunku orła ustalonego dla godła przez jednostki zobowiązane:

3.2.1. Dokumenty

- używanie wizerunku orła na pismach i dokumentach urzędowych powinno być zastrzeżone dla najwyższych przedstawicieli urzędu,
- wizerunek orła używany w urzędzie powinien być zgodny z wzorem ustawowym i starannie wykonany (unikając zlewania się linii); wzór orła do stosowania przez osoby uprawnione w jednostce powinien być ujednoczony (np. wielkość, grubość linii, kolor, miejsce umieszczenia),
- wizerunek orła powinien być umieszczany na dokumentach urzędowych, które zawierają decyzje albo postanowienia organów państwowych, lub takich, które urzędowo poświadczają ważne fakty i uprawnienia,
- instrukcja kancelaryjna w jednostce powinna określać zasady umieszczania godła na blankietach korespondencyjnych i dokumentach,

3.2.2. Umieszczanie godła na wizytówkach, teczkach i innych przedmiotach powinno być zastrzeżone dla najwyższych przedstawicieli urzędu.

4. Flaga

- Flaga państwowa może być wyeksponowana na stałe przed urzędem, np. przy wejściu, w celu podkreślenia, że jest to urząd państwowy; w nocy flaga powinna być oświetlona.
- Rozróżnienie w ustawie: flagę podnosi się – wciąga na maszt przed budynkiem lub na dachu (oznacza to, że każdy urząd powinien mieć maszt), umieszczać – na drzewcu na ścianie budynku lub wewnątrz.
- Zgodnie z ogólnie przyjętym zwyczajem flagę podnosi się do godziny 8.00 rano, a opuszcza się o zachodzie słońca.
- Sposób eksponowania flagi przez jednostkę (przed oficjalną siedzibą, na zewnątrz i wewnątrz) powinien służyć przekazaniu odpowiedniego komunikatu:
  - na dachu siedziby – informuje, że głowa państwa przebywa w swojej siedzibie lub organ kolegiacyjny obraduje;
  - przed budynkiem – podkreśla publiczny charakter obiektu;
  - wewnątrz - potwierdza komunikaty zewnętrzne, a w przypadku wystawienia jej obok godła państwa lub organizacji dopełnia symbolikę państwową lub organizacyjną;
  - umieszczenie większej liczby flag państwowych jest oficjalną dekoracją akcentującą uroczystość państwową lub narodową.

4.1. Siedziba urzędu:

- uroczystości, rocznice i święta państwowe:
  - flaga podniesiona na lub przed siedzibą, a ponadto budynek powinien być dodatkowo udekorowany flagami;
  - flagi powinny być podniesione najpóźniej do godziny 8.00;
  - jeżeli uroczystość, rocznica lub święto przypada w przeddzień dni wolnych od pracy, flagi mogą być podniesione przez kilka dni, z tym że jeżeli są pozostawione na noc, to powinny być oświetlone;
  - w celu zapewnienia jednolitego wykonania przez administrację publiczną ustawowego obowiązku wywieszania flagi państwowej z okazji uroczystości, rocznic oraz świąt państwowych o charakterze ogólnokrajowym, wskazane jest coroczne ogłaszanie przez Kancelarię Prezesa Rady Ministrów wykazu dni, w których flaga powinna być wywieszona. Na szczeblu regionalnym lub lokalnym coroczne listy dodatkowych obchodów o charakterze miejscowym może ogłaszać właściwy organ;
- jeżeli w budynku znajduje się kilka urzędów, flagę wywiesza urząd, który zarządza budynkiem;
- wielkość flagi powinna być dostosowana do wielkości obiektu (nieodpowiednie jest umieszczanie bardzo małej flagi na dużym obiekcie lub odwrotnie) oraz warunków otoczenia (np. zbyt długa flaga, sięgająca głów przechodniów).

4.2. Szczegółowe wskazówki dotyczące postępowania z flagą państwową:

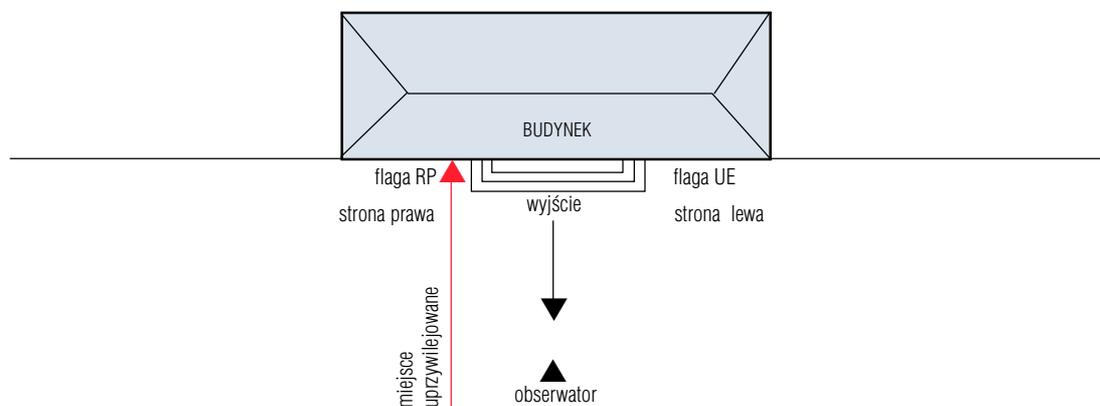
- na ścianie nie wolno umieszczać ani przyczepiać do niej żadnego znaku, litery słowa, liczby, czy jakiegokolwiek rysunku;
- gdy flaga jest wywieszona, powinna zajmować pozycję uprzywilejowaną;
- flaga powinna być tak umieszczana, aby nie dotykała podłoża, podłogi lub nie była zamoczona w wodzie;
- flaga powinna być zabezpieczona przed zniszczeniem, zerwaniem lub upadkiem na ziemię;
- podczas ulewy lub przy bardzo silnym wietrze flagę należy zdjąć lub, jeżeli musi być wywieszona (np. podczas wizyty oficjalnej) należy dbać, aby nie uległa zniszczeniu lub zerwaniu. O ile do tego dojdzie, należy ją bezzwłocznie zdjąć;
- flaga powinna być wciągana na maszt i opuszczana w sposób energiczny, a jeżeli podczas jej

podnoszenia jest wykonywany hymn, tempo podnoszenia flagi należy dostosować do czasu wykonywania hymnu (zacząć i skończyć jednocześnie);

- jeżeli flaga RP jest umieszczona na pojeździe, powinna znajdować się po jego prawej stronie;
- jeżeli flaga jest umieszczona na podium mówcy, powinna znajdować się na prawo od mówcy; zwróconego twarzą do słuchaczy lub płasko na ścianie, nad mówcą lub za nim;
- po przecięciu wstęgi w barwach państwowych z okazji uroczystości otwarcia jakiegoś obiektu lub odsłonięcia pomnika, wstęgę należy zabezpieczyć, aby nie upadła na ziemię, nie leżała na ziemi, ani nie była deptana;
- jeśli używa się flagi do przykrycia posągu lub pomnika podczas uroczystości jego odsłaniania, nie można dopuścić, aby flaga upadła na ziemię;
- w przypadku ogłoszenia żałoby narodowej flagę wywieszają opuszczoną do połowy masztu w ten sposób, że podnosi się ją do samej góry, a następnie opuszcza do połowy masztu. Przy jej zdejmowaniu podobnie, należy najpierw podnieść ją do samej góry następnie opuścić całkowicie. Jeżeli nie ma takiej możliwości (brak masztu) żałobę można wyrazić wywieszając czarną flagę na pozycji na lewo od flagi państwowej lub poprzez przymocowanie do drzewca czarnej wstęgi;
- instytucja odpowiedzialna za organizację obchodów, podczas których używane są flagi z papieru, powinna zapewnić odpowiednie warunki do ich zebrania po zakończeniu uroczystości oraz odpowiedniego zniszczenia. Flagi nie powinny być wyrzucane do śmietnika ani rzucone na ziemię.

4.3. Ekspozycja flagi RP z innymi flagami, np. organizacji krajowych, innych krajów lub organizacji międzynarodowych:

- jeżeli wraz z flagą RP ekspozowane są flagi różnych krajów i organizacji, maszty powinny być tej samej wysokości;
- flaga RP powinna być podnoszona jako pierwsza i opuszczana jako ostatnia;
- flaga państwowa nie powinna być wywieszana na jednym maszcie lub drzewcu razem z inną flagą lub flagami;
- jeżeli flaga państwowa jest ekspozowana w jednej linii z innymi flagami (np. samorządowymi) lub flagami innych krajów, powinna zajmować pozycję uprzywilejowaną, tj. skrajną na prawo;
- flagi organizacji międzynarodowych (np. Unia Europejska lub NATO) nie mają statusu flag państwowych i powinny zajmować drugie miejsce w stosunku do flagi państwowej, tj. po lewej stronie;
- flaga Unii Europejskiej powinna być wywieszana na stałe na budynkach, w których mieszczą się siedziby agend UE oraz na granicach stanowiących granicę zewnętrzną UE. W innych miejscach flaga UE może być wywieszana w dniach wyborów do Parlamentu Europejskiego, oficjalnych wizyt z udziałem przedstawicieli Unii Europejskiej oraz 9 maja, w Dniu Europy. Ponadto, w celach informacyjnych, flaga UE może być wywieszana na jednostkach realizujących programy unijne;

- zasady umieszczania większej liczby flag:
  - dwie flagi oraz cztery i więcej: pozycja uprzywilejowana skrajna I po prawej stronie (flaga RP powinna być po prawej stronie, następnie flagi gości umieszczone wg nazw państw w porządku alfabetycznym – w języku polskim, angielskim, francuskim lub innym, zależnie od okoliczności);
  - trzy flagi: pozycja uprzywilejowana w środku, drugie miejsce po prawej stronie, trzecie po lewej (np. flaga gospodarza w środku, flaga gościa po prawej stronie, flaga organizacji międzynarodowej, np. UE, po lewej stronie).
- gdy flaga państwowa jest umieszczona przy ścianie z inną flagą na skrzyżowanych drzewcach flaga, RP powinna być umieszczona po prawej stronie, a jej drzewce powinno być umieszczone przed drzewcem drugiej flagi.

ZAŁĄCZNIK NR 8: Zasady dobrej praktyki dla obywateli

Chcemy być szanowani - szanujmy swoje symbole

Symbole narodowe stanowią o tożsamości państwa, narodu oraz obywateli. Są wyrazem czci, szacunku i wartości narodowych, ich dzieje to także część historii państwa. Są również wyrazem patriotyzmu i oddania sprawie najwyższej, jaką jest Ojczyzna.

Zawarte poniżej wskazówki, dotyczące używania i zachowania obywateli naszego państwa wobec symboli narodowych, wywodzą się z wielowiekowej tradycji polskiej oraz dobrych wzorców pielęgnowanych w innych krajach. W powszechnym poczuciu Polacy są patriotami, ale nie manifestują tego ani na co dzień, ani od święta, w takim stopniu, jak miało to miejsce w czasach II Rzeczypospolitej, ani jak to jest obecnie praktykowane w innych krajach. W Polsce po II wojnie światowej przez wiele lat symbole państwowe były zawłaszczane przez państwo. Obywatele nie mieli prawa do ich swobodnego używania. Praktyka ta zmieniła się po wyborach w czerwcu 1989 r. Dopiero jednak w kwietniu 2004 r., w wyniku nowelizacji ustawy o godle, zwrócono narodowi prawo do używania symboli państwowych. Wiedza społeczeństwa na ten temat jest jednak nadal niewystarczająca.

Mając nadzieję, że znajomość zasad używania symboli państwowych może przyczynić się do podniesienia kultury ich używania, poniżej przedstawiamy podstawowe zasady i wskazówki dla obywateli.

- Godło, flaga i hymn są symbolami naszego państwa, do których należy odnosić się z należną czcią i szacunkiem.
- W Polsce nasze symbole państwowe mają pierwszeństwo przed każdym innym znakiem, np. znakami stowarzyszeń, miast, organizacji krajowych i międzynarodowych.
- Miejscem pierwszym (uprzywilejowanym) jest zawsze prawa strona osoby stojącej tyłem do budynku lub na prawo od godła, patrząc od strony godła (tj. kierunek, w którym patrzy orzeł). Jest to zasada heraldyczna, przeniesiona do protokołu flagowego, zgodnie z którą prawą stronę tarczy herbowej określa się z pozycji trzymającego ją niegdyś rycerza.
- Tradycyjnie godło i flaga pełnią rolę szczególnych znaków informacyjnych: umieszczone na lub wewnątrz budynku komunikują, że znajduje się w nim urząd administracji publicznej. Umieszczone w większej liczbie stają się dekoracją akcentującą wydarzenie państwowe lub narodowe.
- Otaczanie symboli RP czcią i szacunkiem jest prawem i obowiązkiem każdego z nas, dlatego powinniśmy reagować na wszelkie przejawy braku czci i szacunku oraz zgłaszać to odpowiednim organom (np. straży miejskiej, policji).

Symbole i my

- Wywieszajmy flagi, aby uczcić ważne uroczystości, rocznice i święta państwowe.
- Flagi możemy wywieszać również wówczas, kiedy chcemy uczcić ważne wydarzenia naszego życia prywatnego. Tak robi się w wielu krajach.
- Flaga z godłem nie powinna być używana przez obywateli, ponieważ jest zastrzeżona wyłącznie dla grupy podmiotów określonych w ustawie (placówki dyplomatyczne, lotniska, samoloty cywilne podczas lotów za granicą, kapitanaty portów, na statkach morskich).
- Flaga, którą wywieszamy powinna być czysta, wyprasowana.
- Wywieszona flaga powinna być przymocowana w taki sposób, aby nie uległa zerwaniu, np. przywiązana lub przymocowana pinezką do drzewca.
- Flaga powinna być tak umieszczana, aby nie dotykała podłoża, podłogi lub nie była zamoczona w wodzie.
- Jeżeli flaga zaplącze się dookoła drzewca, trzeba ją rozplątać. Zaplątana flaga nie jest ozdobą.
- Jeżeli flaga jest w stanie nie nadającym się już do użytku, powinna być zniszczona w sposób godny, najlepiej przez spalenie lub pocięcie w taki sposób, aby rozdzielić barwy.
- Flaga z papieru używana podczas różnego rodzaju uroczystości, nie powinna być porzucona, wyrzucona na śmietnik, ale zniszczona w sposób godny.
- Podczas ceremonii podnoszenia albo opuszczania flagi, lub gdy flaga jest niesiona podczas pochodu, przemarszu, przeglądu, wszystkie osoby, z wyjątkiem tych, które są w mundurach, powinny być zwrócone twarzą do flagi i przyjąć postawę wyprostowaną.
- Nie wywiesza się godła ani flagi, jeżeli są one brudne, podarte, splowiałe lub pomazane.
- Flagi opuszczamy do połowy masztu tylko w szczególnych, określonych sytuacjach (żałoba).
- Drzewce lub maszty flagi przeznaczone są tylko do tego celu, nie umieszcza się na nich żadnych dekoracji ani znaków reklamowych.
- Na godle ani fładze nie należy umieszczać jakichkolwiek napisów, rysunków, znaków, liter, obrazków.
- Pamiętajmy, że flaga lub barwy wywieszane „do góry nogami” nie symbolizują już państwa polskiego.
- Trzeba zwracać uwagę na właściwą kolejność barw, jeżeli umieszczane są pionowo, kolor biały powinien znajdować się po lewej stronie płaszczyzny oglądanej z przodu.
- Osoby z umieszczonym na ubraniu wizerunkiem godła lub flagi powinny o tym pamiętać i zachowywać się godnie.
- Artystyczne przetworzenia wizerunków flagi lub godła nie mogą ich ośmieszać.
- Symboli państwowych nie umieszcza się na chusteczkach, serwetkach lub innych przedmiotach przeznaczonych do okresowego użycia i następnie wyrzucanych.
- Niedopuszczalne jest niszczenie lub uszkodzanie godła albo flagi ani niegodne zachowanie przy symbolach.
- Podczas wykonywania lub odtwarzania hymnu państwowego obowiązuje zachowanie powagi i spokoju oraz zdjęcie nakrycia głowy (mężczyźni).
- Nie należy nadużywać symboli państwowych podczas akcji protestacyjnych organizowanych przez grupy zawodowe lub społeczne, jeżeli nie jest to związane z walką o dobro całego narodu.
- Symbole państwowe innych państw należy traktować z takim samym szacunkiem, jakiego oczekujemy od innych w stosunku do polskich symboli państwowych.

Hasło na dziś: FLAGA W KAŻDYM DOMU

ZAŁĄCZNIK NR 9:**Co każdy Polak powinien wiedzieć o swoich symbolach****Znaki Rzeczypospolitej Polskiej i Narodu Polskiego – herb Orzeł Biały, barwy biało-czerwone, hymn Mazurek Dąbrowskiego**

Dla wyrażenia treści symbolicznych określających suwerenność naszego państwa, posługujemy się w Rzeczypospolitej trzema znakami naczelnymi – **herbem państwa, flagą państwową** oraz **hymnem państwowym**. Dwa pierwsze, to znaki wizualne – herb oglądany jest w zbliżeniu, flaga na odległość, natomiast hymn – to znak dźwiękowy.

Herby, czyli ukształtowane według określonych reguł oznaki rodów, państw, miast itd., opisuje się stosując odpowiednią terminologię. Wyróżnia się dwie podstawowe części herbu: **tarczę** (jej powierzchnię nazywamy polem) oraz **godło** (znak w polu tarczy). Dlatego współczesne polskie słowniki i encyklopedie identyfikując pojęcie godła państwowego z wyobrażeniem orła białego w czerwonym polu zawierają błąd merytoryczny, bowiem utożsamiają w ten sposób godło, czyli tylko części herbu, z samym herbem. Niestety, ten sam błąd zawiera aktualna ustawa z dnia 9 lutego 1990 r. o zmianie przepisów o godle, barwach i hymnie RP, którą wprowadzono na powrót wizerunek orła białego ze złotą koroną na głowie. Co więcej, także zapis art. 28 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. w brzmieniu: „Godłem Rzeczypospolitej Polskiej jest wizerunek orła białego w koronie w czerwonym polu” – jest niepoprawny.

Druga istotna uwaga dotyczy **nazwy** herbu Polski. Tylko heraldyka polska nazywa herby. Rycerskie (szlacheckie), to przykładowo – Jastrzębiec, Leliwa, Wieniawa, itd., a herb Polski, to – **Orzeł Biały**. Pod tą nazwą pisaną zawsze z użyciem wielkich liter, rozumiemy wyłącznie wizerunek orła białego ze złotą koroną na głowie zwróconej w prawo, z rozwiniętymi skrzydłami, z dziobem i szponami złotymi, umieszczony w czerwonym polu tarczy.

Geneza orła polskiego nie została dotąd wyjaśniona, dyskutowane jest również jego najstarsze występowanie w źródłach jako znaku Polaków, a także pierwsze, jeszcze przed heraldyczne, przedstawienia na monetach i pieczęciach. W dobie heraldycznej, kiedy na zachodzie Europy różne godła poddawane odpowiedniej stylizacji przekształciły się ostatecznie w znaki herbowe, na ich wzór w 20. i 30. latach XIII wieku znak orła został przyjęty przez książąt piastowskich niemal wszystkich linii – śląskich, małopolskich, wielkopolskich i kujawskich, na końcu mazowieckich. Przyjęcie przez piastowskich książąt orła, jako godła osobistego i rodowego, choć w odmiennych barwach (czarny – na Dolnym Śląsku, złoty na Górnym Śląsku, biały w Wielkopolsce, Małopolsce i na Mazowszu), podtrzymywało świadomość pochodzenia ze wspólnego pnia. Przypominało także o jednolitym niegdyś obszarze dawnego władztwa pierwszych Piastów, za którego symboliczny znak identyfikujący to państwo uznano orła białego w złotej koronie w polu czerwonym.

Koronacja Przemysła II w 1295 r. w Gnieźnie, historycznym miejscu koronacyjnym królów polskich, i przyjęcie przez niego tytułu królewskiego, miało wymowę ogólnopolską – było restytucją Królestwa Polskiego. Na sporządzonej na koronację pieczęci Przemysła umieszczono herb Orzeł Biały. Napis w otoku tej pieczęci zawiera niecodzienną treść: „sam Wszechmocny zwrócił zwycięskie znaki Polakom”. To symboliczne przesłanie jest jednocześnie świadectwem świadomości wśród ówczesnych Polaków starożytności swego godła. Skoro zostało ono zwrócone, to istniało wcześniej. Mamy więc jedyne w swoim rodzaju źródło o niepodważalnym znaczeniu, potwierdzające dawność naszego znaku państwowego. Z kolei wizerunek Orła Białego z pieczęci królewskiej Przemysła II jest najstarszym wyobrażeniem już w pełni ukształtowanego tego herbu. **Państwo polskie posiada zatem jeden z najstarszych w świecie herbów, który - poza krótkim epizodem PRL, kiedy Orła pozbawiono korony - nie został zmieniony przez przeszło 700 lat.**

Zmieniały się tylko kształty tarczy herbowej i samego Orła, podlegając zmiennym w czasie tendencjom artystycznym. Korona na głowie Orła tak, jak początkowo korona królów polskich, była pierwotnie otwarta.

Zamknięcie kabląkami i zwieńczenie jabłkiem z krzyżem uzyskała w czasach Jana Olbrachta i taką zdobiono odtąd tarczę herbową z Orłem. Natomiast na głowie Orła korona zamknięta, choć zaczęła się sporadycznie pojawiać za Zygmunta Augusta, na pieczęciach państwa – a więc w herbie oficjalnym – wystąpiła dopiero za panowania Stanisława Augusta.

Ostatni Jagiellonowie wprowadzili heraldyczny zwyczaj łączenia znaku Orła z osobistym monogramem królewskim wiązany na piersiach Orła. Np. Zygmunt Stary ozdobił Orła złotą literą „S” od łacińskiego brzmienia swego imienia *Sigismundus*; dziś ten znak jest godłem Senatu Rzeczypospolitej. Przedstawienia Orła z monogramem królewskim nigdy jednak nie trafiły do oficjalnego herbu państwa. Królowie elekcyjni zamienili ten zwyczaj na kładzenie na piersi Orła tarczy ze swoim herbem rodzinnym.

Po zawiązaniu unii polsko-litewskiej Orzeł Biały zawsze był herbem Korony, jak potocznie nazywano Polskę, odpowiednikiem Pogoni Wielkiego Księstwa Litewskiego, herbu przedstawiającego w polu czerwonym białego rycerza z wzniesionym mieczem na białym koniu. Z kolei przemienne wyobrażenie obu herbów na tarczy czteropolowej, było herbem symbolizującym oba równorzędne człony Rzeczypospolitej. Herb ten występował do końca istnienia państwa polskiego. W dobie królów elekcyjnych do herbu czteropolowego dodawano tarczę środkową z herbem panującego. Tylko Wazowie zwielokrotnili herb do dziewięciu pól, poprzez nałożenie na tarczę z Orłami i Pogonią tarcz z herbami szwedzkimi i z rodowym, wazowskim Snopkiem w środku.

Wraz z upadkiem państwa polskiego w 1795 r. Orzeł Biały stracił samodzielny byt. Powrócił na krótko do dwupolowego herbu państwowego Księstwa Warszawskiego, zajmując w nim miejsce obok herbu saskiego. W Królestwie Polskim pod berłem carów rosyjskich Orzeł Biały przedstawiany był na piersiach czarnego, dwugłowego orła rosyjskiego, skąd po upadku Powstania Listopadowego przeniesiono go na jego prawe skrzydło. Przetrwał tam do upadku Rosji carskiej. Z części Polski przyznanej Prusom utworzono Wielkie Księstwo Poznańskie, którego herbem był czarny orzeł pruski z Orłem Białym na piersi. I to wyobrażenie przetrwało do upadku monarchii pruskiej.

Po wybuchu Powstania Listopadowego odrzucono urzędowy herb Królestwa z orłem rosyjskim, a Rząd Narodowy wprowadził nowy herb przedstawiający na tarczy dwudzielnej Orła Białego z Pogonią litewską, na znak powstania w celu odzyskania całej Polski, w dawnych granicach Rzeczypospolitej. Krótkotrwałe powstanie krakowskie z 1846 r. przyniosło nową odmianę herbu polskiego. Był nim sam Orzeł Biały trzymający w szponach wieniec dębowy i laurowy. W kolejnym powstaniu – wielkopolskim (1848 r.), Komitet Narodowy Centralny stojący na jego czele w nawiązaniu do herbu z 1831 r. wprowadził ponownie tarczę dwudzielną, z Orłem i Pogonią, ale tę przedstawiono w polu błękitnym. Ostatnią wersję polskiego herbu państwowego przed odzyskaniem niepodległości, ustanowiono w Powstaniu Styczniowym. Rząd Narodowy w 1863 r. przepisał herb, który pod koroną jagiellońską, symbolem jednej, wspólnej Rzeczypospolitej, przedstawiał trzy znaki dobrowolnie złączonych ludów: Orła Polaków, Pogoń Litwinów i św. Michała Archaniola Rusinów. Wszystkie godła winny były być przedstawiane zgodnie z ich tradycją heraldyczną w polach czerwonych, upowszechnił się jednak wzór z barwami pól czerwonym, błękitnym i białym.

Po odzyskaniu niepodległości Sejm Ustawodawczy przywrócił w 1919 r. jako herb państwowy Orła Białego. W nawiązaniu do ostatniego okresu państwowości polskiej, Orłowi nadano stylizację z czasów króla Stanisława Augusta (z symbolem suwerenności – koroną zamkniętą zwieńczoną krzyżem). W 1927 r. rozporządzenie Prezydenta RP zmieniło jego stylizację, z zamianą korony na otwartą. Ten wizerunek przetrwał na obczyźnie do 1956 r., w którym dekretem Prezydenta RP na uchodźstwie koronę ponownie zamknięto. W PRL zachowano wizerunek Orła z roku 1927 r., pozbawiając go ze względów ideologicznych korony. Jej przywrócenie w kształcie z roku 1927 r. nastąpiło wraz z przywróceniem Rzeczypospolitej Polskiej. **Oficjalny wzór obecnego herbu Orzeł Biały pochodzi z 1990 r.**

Flaga państwowa to znak złożony z barw narodowych – dwa równoległe pasy równej długości, górny biały od herbowego Orła, dolny czerwony od barwy pola jego tarczy. Pojęcie flagi polskiej występuje dopiero od przełomu XIX/XX w. W dawnej Rzeczypospolitej używano chorągwi państwowej heraldycznej, czyli

czerwonej z wizerunkiem Orła Białego. Barwy biało-czerwone pojawiały się sporadycznie, jako znak nieoficjalny, w II połowie XVIII w. oraz w czasach Księstwa Warszawskiego z tym, że upinane były w kolistą kokardę, noszoną jako znak w Wojsku Polskim na nakryciach głowy. Oficjalnie taką kokardę biało-czerwoną utworzoną od bieli Orła i Pogoni litewskiej oraz czerwieni ich pól, wprowadził jako barwy narodowe Sejm powstańczy w 1831 r. **Państwo polskie ma zatem jedne z najstarszych w świecie zdefiniowane barwy narodowe.** Flagę biało-czerwoną oraz drugą, z herbem państwowym na białym pasie, przeznaczoną wyłącznie dla przedstawicielstw dyplomatycznych państwa i jako handlową banderę morską, wprowadził Sejm Ustawodawczy w 1919 r. Także i dziś używane są w Rzeczypospolitej Polskiej te dwie flagi państwowe, ale ustawa ściśle definiuje podmioty uprawnione do używania flagi z herbem. Nie jest ona dopuszczona do użytku prywatnego.

Hymn państwowy Mazurek Dąbrowskiego, to najmłodszy z naszych znaków. Jego melodia uznawana jest przez muzykologów za anonimową, natomiast słowa napisał Józef Wybicki w 1797 r. w Reggio nell' Emilia we Włoszech, dla żołnierzy Legionów Polskich formowanych przez gen. Jana Henryka Dąbrowskiego. Pierwotnie nosił nazwę „Pieśń Legionów Polskich we Włoszech”, a słowa pierwszej zwrotki brzmiały „Jeszcze Polska nie umarła, kiedy my żyjemy. Co nam obca moc wydarła, szablą odbijemy.” Od czasów Powstania Listopadowego „Pieśń Legionów” uznawano za pieśń narodową, a od zarania niepodległości w 1918 r. wykonywano ją jako hymn polski. W takim charakterze Mazurka Dąbrowskiego grano od początku w odrodzonym Wojsku Polskim. Unormowano to dwoma rozkazami Ministra Spraw Wojskowych z marca i listopada 1921 r. – „Oddawanie honorów przy odgrywaniu <Mazurka Dąbrowskiego> i hymnów państw sprzymierzonych” i „Wykonywanie Hymnu Narodowego podczas uroczystości wojskowych”. Dopiero w 1926 r. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydało okólnik do kuratoriów okręgów szkolnych podając tekst i nuty hymnu, z kolei Minister Spraw Wewnętrznych wysłał w 1927 r. okólnik do wojewodów z obowiązującym brzmieniem jednej zwrotki i refrenu tekstu ustalonego przez komisję MWRiOP, na koniec Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego ustalił okólnikiem do kuratoriów z tego samego roku akompaniament fortepianowy oraz podkład harmoniczny hymnu. Do konstytucji wpisano Mazurek Dąbrowskiego jako hymn dopiero w PRL w 1976 r., stąd zapis o nim pojawił się w ustawie z 1980 r. o godle, barwach i hymnie PRL. Na mocy Małej Konstytucji z 1992 r. utrzymany został zapis o Mazurku Dąbrowskiego jako o hymnie Rzeczypospolitej Polskiej, a potwierdziła to Konstytucja RP z 1997 r.

opracował: TADEUSZ JEZIOROWSKI

ZAŁĄCZNIK NR 10:

Wykaz organów, którym przekazano informację o wynikach kontroli

Lp.	Nazwa
1	2
1	Marszałek Sejmu
2	Marszałek Senatu
3	Komisja do Spraw Kontroli Państwowej Sejmu RP
4	Komisja Administracji i Spraw Wewnętrznych Sejmu RP
5	Komisja Edukacji, Nauki i Młodzieży Sejmu RP
6	Komisja Spraw Zagranicznych Sejmu RP
7	Komisja Kultury i Środków Przekazu Sejmu RP
8	Komisja Obrony Narodowej Sejmu RP
9	Komisja Samorządu Terytorialnego i Administracji Państwowej Senatu RP
10	Komisja Kultury i Środków Przekazu Senatu RP
11	Komisja Nauki, Edukacji i Sportu Senatu RP
12	Komisja Spraw Zagranicznych Senatu RP
13	Komisja Obrony Narodowej i Bezpieczeństwa Publicznego Senatu RP
14	Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
15	Prezes Rady Ministrów
16	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji
17	Minister Spraw Zagranicznych
18	Minister Obrony Narodowej
19	Minister Kultury
20	Minister Edukacji Narodowej i Sportu
21	Wojewoda Małopolski
22	Wojewoda Warmińsko-Mazurski
23	Prezydent Miasta st. Warszawy
24	Burmistrz Miasta i Gminy w Wieliczce
25	Burmistrz Miasta i Gminy Biskupiec
26	Wójt Gminy Zielonki
27	Wójt Gminy Piecki

